Πρωτοβουλίες αλληλέγγυας, συνεργατικής, ανταλλακτικής οικονομίας. Μια εναλλακτική λύση στην πολυδιάστατη κρίση.

Αγγελική Γεροντέλη, Περιβαλλοντολόγος, Μ.Δ.Ε. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» Ε.Μ.Π., Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Στην εργασία αυτή επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή της έννοιας, των δράσεων και πρωτοβουλιών αλληλέγγυας οικονομίας. Αναζητείται η εξελικτική τους πορεία με άξονες το χρόνο, τον τόπο και τις διαφορετικά διαμορφωμένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Διερευνώνται οι ανάγκες που ώθησαν τους ανθρώπους να συγκροτήσουν και να υποστηρίξουν τέτοια δίκτυα, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, τα ως τώρα αποτελέσματα και οι μελλοντικές προοπτικές, εν μέσω της παγκόσμιας, πολυδιάστατης και συνεχώς επιδεινούμενης κρίσης. Γίνεται αναφορά διαφόρων παραδειγμάτων εναλλακτικών μορφών οικονομίας από το ανταλλακτικό παζάρι της Αργεντινής (Τρουέκε) και τις πρωτοβουλίες περιφερειακής οικονομίας της Μεσοαμερικής, μέχρι την Εναλλακτική Κοινότητα Πελίτι, το Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης Μαγνησίας με την Τοπική Εναλλακτική Μονάδα (ΤΕΜ) του ή το δίκτυο των Οικοκοινοτήτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα εγχώρια αλληλέγγυα δίκτυα και στην απήχησή τους στην ελληνική κοινωνία. Γίνεται προσπάθεια κριτικής αποτίμησης της επενέργειας των εναλλακτικών συλλογικών εγχειρημάτων αλληλέγγυας οικονομίας ως απαραίτητο ενδιάμεσο στάδιο προς την κατεύθυνση μιας πραγματικά Αξιοβίωτης πορείας ανάπτυξης.

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, στη χώρα μας, ολοένα και περισσότερο ακούγονται οι όροι «αλληλέγγυα», «ανταλλακτική», «εναλλακτική», «συνεργατική», «συμμετοχική», «κοινωνική» οικονομία. Το κοινό συνθετικό όλων αυτών των όρων είναι η «οικονομία». Και βέβαια όλοι αυτοί οι όροι συνδέονται άμεσα με την πολυδιάστατη κρίση που βιώνουμε όλοι στην Ελλάδα, στην Ευρώπη αλλά και παγκόσμια. Η κρίση αυτή, εμφανίστηκε πρωτίστως ως «οικονομική» κρίση, πολύ γρήγορα όμως έγινε αντιληπτό ότι είναι κάτι πολύ παραπάνω από αυτό. Είναι κρίση ηθική και πολιτισμική, κοινωνική, πολιτική και περιβαλλοντική, κρίση θεσμών, ιδεών, αξιών, οραμάτων, είναι κρίση «ολική», όπως ο Χρόνης Μίσσιος έχει πει «*Η κρίση που περνάμε, είναι πολυεπίπεδη, δεν είναι μονάχα οικονομική. Ουσιαστικά είναι κρίση αξιών και χρεοκοπίας του λογοκρατούμενου και τεχνοκρατικού πολιτισμού μας*».

Όλοι αυτοί λοιπόν οι επιθετικοί προσδιορισμοί που μπήκαν δίπλα στον όρο «οικονομία», αποτελούν μια προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης και των επιπτώσεών της, άλλοτε πραγματικά και άλλοτε πλασματικά. Παράλληλα οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται και για να δώσουν έμφαση στο γεγονός ότι η «ανάπτυξη», του ανθρώπου, της κοινωνίας, του τόπου, της χώρας, είναι ένα μέγεθος δυναμικό, πολύπλοκο και πολυδιάστατο και βέβαια δεν είναι μονοδιάστατα οικονομικό. Γίνεται πλέον φανερό ότι η ανάπτυξη «*είτε θα είναι ολοκληρωμένη, δηλαδή ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, τεχνική/τεχνολογική, πολιτική και πολιτισμική, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στο συγκεκριμένο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, του οποίου μέρος είναι ο άνθρωπος, ή δεν θα υπάρχει καθόλου*» όπως τεκμηριώνει ο Δ. Ρόκος από το 1963 έως σήμερα.

2. Αλληλέγγυα Οικονομία και Κοινωνική Οικονομία

2.1 Όροι - Ιστορική εξέλιξη-Εννοιολογικό περιεχόμενο

Ο λεγόμενος «τρίτος τομέας ή σύστημα» της οικονομίας[1], έρχεται να καλύψει το «κενό» μεταξύ αγοράς και κράτους δίνοντας βήμα σε από-τα-κάτω πρωτοβουλίες και μορφές δραστηριοτήτων, οι οποίες πηγάζουν μέσα από την -ανικανοποίητη- ανάγκη κάλυψης των πραγματικών αναγκών των πολιτών, μέσω ισοδίκαιου καταμερισμού των πόρων και με βασικό χαρακτηριστικό την αλληλεγγύη τη δημοκρατική και ισότιμη συμμετοχή. (Νικολόπουλος 2011). Με άλλα λόγια είναι μια προσπάθεια περιγραφής κοινωνικών ή/και οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν κατατάσσονται ούτε στο κράτος ούτε στην αγορά (Ζέρβας 2012, σελ. 119). Πρόκειται δηλαδή για μια «οικονομία» από τους πολίτες για τους πολίτες, η οποία δεν αποσκοπεί στο κέρδος, τουλάχιστον όχι άμεσα. Καθώς δεν μπορεί να αποκλειστεί η ύπαρξη ανταλλαγμάτων ηθικών ή υλικών μεταξύ αυτών που δραστηριοποιούνται στον τρίτο τομέα (π.χ. τράπεζες χρόνου) (ό.π., σελ.121). Συχνά ο όρος «τρίτος τομέας ή τρίτο σύστημα» χρησιμοποιείται ως συνώνυμος των όρων «κοινωνία των πολιτών», «ανεξάρτητος ή εθελοντικός τομέας», (Rifkin 1996, σελ.419), «μη κερδοσκοπικός τομέας» (Ζέρβας 2012). Κατά μία έννοια πλησιάζει την παλιά οικονομία της ανταλλαγής δώρων (Rifkin 1996, σελ.423, Νικολόπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ.55).

Η κοινωνική οικονομία, ως έννοια, εμφανίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα[2], διαμορφώθηκε όμως μέσα από τους Γάλλους κοινωνικούς επιστήμονες τη δεκαετία του 1980, στην προσπάθεια για διευκρίνηση της διαφοράς μεταξύ τρίτου τομέα και της οικονομίας συναλλαγών στην αγορά (Rifkin 1996, σελ. 423). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες η σημασία του λεγόμενου «τομέα κοινωνικής οικονομίας», αλλά και οι ίδιες οι «κοινωνικές επιχειρήσεις» παρουσιάζουν μεγάλη άνθιση στην Ευρώπη, χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποιος σαφής και επίσημος (σε ευρωπαϊκό επίπεδο) ορισμός για τις επιχειρήσεις αυτές. Σύμφωνα με την έκθεση "Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe.Final Report" (Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, 2007) και παρά το εύρος των ορισμών, υπάρχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, τα οποία είναι κοινά στις περισσότερες χώρες, αυτά είναι:

- ικανοποίηση κοινωνικών στόχων/αναγκών
- απευθύνονται σε πληθυσμό ο οποίος βρίσκεται σε ανάγκη (ΑΜΕΑ, μακροχρόνια άνεργοι, άτομα σε φάση κοινωνικής επανένταξης κ.λπ.)
- η λειτουργία των επιχειρήσεων είναι δυνατή υπό διάφορες νομικές μορφές
- συσχετισμός με εθελοντική, κοινωνική εργασία
- έχουν μη κερδοσκοπικό ή επανεπενδυτικό χαρακτήρα (επανεπένδυση εσόδων για τους σκοπούς της ίδιας της οργάνωσης/συνεταιρισμού)
- μπορούν να λάβουν δημόσια χρηματοδότηση
- είναι μικρού μεγέθους και δρουν σε τοπικό επίπεδο
- λειτουργούν συμμετοχικά

Η κοινωνική οικονομία εμφανίζεται και με μια άλλη μορφή, αυτή της αλληλέγγυας ή εναλλακτικής οικονομίας, όρος που χρησιμοποιείται ευρέως από τη δεκαετία του ΄80, έχει όμως τις ρίζες του πολύ παλαιότερα χρονικά και χωρικά. Η ύπαρξη της αλληλέγγυας οικονομίας ή της Οικονομίας Campesino (έτσι ονομάζεται στην Oaxaca και τη Γουατεμάλα) δεν είναι ένα μεμονωμένο φαινόμενο -μπορεί να βρεθεί σε ολόκληρη την Μεσοαμερική και τη Λατινική Αμερική, γενικότερα. Στις περιοχές αυτές η διάσταση ήταν και έντονα πολιτική, καθώς κεντρική αρχή υπήρξε η οργάνωση συνεταιρισμών, προκειμένου να δοθεί

[1] Οι δύο «παραδοσιακοί» τομείς είναι η ιδιωτική εμπορευματική οικονομία της αγοράς και η δημόσια ή κρατική οικονομία (Νικολπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ.19-20)

[2] Νικολοπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ.47, όπου και παραπομπή στους Cl.Vienney 2008, Th.Jeantet-R. Verdier 1984, M. Jaouën 2012

προτεραιότητα στην αλληλεγγύη, στην αυτονομία και στις θεμελιώδεις αξίες των ιθαγενών[3] Κατά τον Rifkin οι οργανισμοί του τρίτου τομέα[4] έχουν πολλές λειτουργίες, καθώς αποτελούν εκκολαπτήρια νέων ιδεών και βήμα για να ακούγονται τα κοινωνικά προβλήματα.
Η περίπτωση του δίκαιου εμπορίου αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση ενός νέου ήθους κοινωνικής αλληλεγγύης που δεν αποκλείει την εμπορευματοποίηση (Ζέρβας 2012, σελ.193). Το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο είχε ξεκινήσει, άτυπα, στα τέλη του 1940 από τις εκκλησίες, ως μέρος της προσπάθειας βοήθειας προσφύγων και φτωχών κοινοτήτων, ενώ αργότερα πήρε πιο επίσημη μορφή: μέσω των Οργανώσεων Εναλλακτικού Εμπορίου(ATOs), της δημιουργίας του πρώτου οργανισμού δίκαιου και αλληλέγγυου εμπορίου (1964), μέσω των Ομάδων του Τρίτου Κόσμου από τη Δανία που άνοιξαν το 1969 το πρώτο "Κατάστημα του Τρίτου Κόσμου. Κατόπιν μέσα από το δεύτερο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, UNCTAD (United Nations Conference On Trade And Development),καθιερώθηκαν οι δίκαιες εμπορικές σχέσεις μεταξύ των χωρών του Βορρά με αυτές του Νότου, ενώ η πρώτη πιστοποίηση προϊόντος δίκαιου εμπορίου (καφέ) έγινε το 1988 στην Ολλανδία[5]. Παγκοσμίως το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο ελέγχεται από την Παγκόσμια Οργάνωση για το Δίκαιο Εμπόριο (WFTO), που πιστοποιεί συνεταιρισμούς παραγωγών στις αναπτυσσόμενες χώρες, οργανώσεις και εμπορικούς συνεταιρισμούς στις πλούσιες χώρες, με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Τα κριτήρια αυτά συμφωνήθηκαν το 2009 στη Χάρτα των Αρχών του Δίκαιου και Αλληλέγγυου Εμπορίου (Charter of Fair Trade Principles), η οποία αποτελεί το μοναδικό διεθνές σημείο αναφοράς για το Fair Trade. Στην Ευρώπη, το Δίκαιο Εμπόριο έχει αναγνωριστεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2006), την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2009), την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2009) και την Επιτροπή των Περιφερειών (2010).
Η κοινωνική οικονομία ως όρος εμπεριέχει πρωτίστως οικονομική και δευτερευόντως πολιτική χροιά, σε αντίθεση με την αλληλέγγυα, η οποία στην άτυπη διάστασή της, φέρει «*κοινωνικο-κινηματικά χαρακτηριστικά.*» (Νικολοπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ.30). Η αλληλέγγυα οικονομία δίνει το βάρος στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και προτάσσει την αλληλεγγύη μεταξύ των πιο αδύναμων μελών της κοινωνίας, δημιουργεί ευκαιρίες τόνωσης της τοπικής οικονομίας και πρεσβεύει την ισοδίκαιη κατανομή των πόρων. «*φιλοδοξώντας να υπηρετήσει το γενικό συμφέρον και όχι μόνο το συμφέρον των μελών της, όπως η κοινωνική οικονομία*» (ό.π, σελ.31). Σε αντιπαραβολή, μια επιχείρηση, στο πλαίσιο της καπιταλιστικής οικονομίας, ενδιαφέρεται για τη μεγιστοποίηση του κέρδους και την ευημερία του ιδιοκτήτη της, σε κάποιες περιπτώσεις η ευημερία αυτή στηρίζεται στη μείωση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής της υπόλοιπης κοινωνίας (Κολέμπας, Μπίλλας, 2013, σελ 85). Σύμφωνα με τον Γάλλο οικονομολόγο Τιερί Ζαντέ «*η κοινωνική οικονομία γίνεται περισσότερο κατανοητή στα αποτελέσματα, τα οποία προσθέτουν σημαντικό βάρος σε όλα αυτά που η παραδοσιακή οικονομία δεν ξέρει ή δεν θέλει να επιμετρήσει*» (Rifkin 1996, 424).
Η κοινωνική οικονομία στην θεσμοθετημένη της μορφή εντάσσεται σε ένα νομικό καθεστώς και άρα λειτουργεί με όρους αγοράς και υπόκειται, ενδεχομένως, σε κάποιου είδους κρατική επιτήρηση- εφόσον παραχωρούνται στις κοινωνικές επιχειρήσεις αρμοδιότητες που έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση, την πρόνοια, την επανένταξη, το περιβάλλον κ.λπ. Αυτό το γεγονός από μόνο του δίνει στην έννοια μια πιο εμπορευματική διάσταση που δεν συνάδει με τις αξίες της αλληλεγγύης, του εθελοντισμού και της α-χρήματης, ανταλλακτικής «οικονομίας» (ενδεικτικό είναι το παράδειγμα των τραπεζών, όπως η Τράπεζα Credit Agricole, δεν αρκεί να είναι συνεταιριστική για να είναι αλληλέγγυα) (Νικολόπουλος 2011 όπου και παραπομπή στον Frémeaux 2011b). Από την άλλη υπάρχουν απόψεις που λένε ότι

[3] http://www.vrahokipos.gr/history/75-zapatistas/99-ppp.html?start=19
[4] Αναφέρεται κυρίως στην έννοια του μη κερδοσκοπικού, εθελοντικού οργανισμού και όχι στην έννοια του συνεταιρισμού ή των ταμείων αλληλοβοήθειας.
[5] http://www.fairtrade.gr/history.php , http://www.fairtrade.gr/movement.php

οι έννοιες «αλληλεγγύη», «αγορά» και «προσωπικό συμφέρον» δεν είναι απαραίτητα αντίθετες, αλλά «βρίσκονται σε μια συμβιωτική σχέση» (Ζέρβας 2012, όπου και παραπομπή στον Baringhorst 1998). Με την έννοια ότι, αντιδρώ σε μια κατάσταση δεν σημαίνει απαραίτητα απέχω από αυτήν, πχ επιλέγω ως ευαισθητοποιημένος, υπεύθυνος και συνειδητοποιημένος καταναλωτής να αγοράσω προϊόντα που προέρχονται από δίκαιο και ηθικό εμπόριο, από εμπόριο χωρίς μεσάζοντες. Με μια τέτοια επιλογή μπορεί να γίνει και ο διαχωρισμός μεταξύ φιλανθρωπίας/ελεημοσύνης και αλληλεγγύης.

2.2. Νόμος 4019/2011 για την Κοινωνική Οικονομία.

Πρόσφατα, ψηφίστηκε ο Νόμος 4019/ ΦΕΚ216/30.9.2011 για την «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις». Σε αυτόν η Κοινωνική Οικονομία ορίζεται ως *«το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων»* (Άρθρο 1, παρ.1). Ως φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας θεσπίζεται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) με τη μορφή αστικού συνεταιρισμού με κοινωνικό σκοπό (Άρθρο 2, παρ.1). Ανάλογα με τον ειδικό σκοπό τους χωρίζονται σε κατηγορίες: οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης (αφορούν στην ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή ατόμων των Ευάλωτων Ομάδων Πληθυσμού[6]), οι Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας και οι Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικού και Παραγωγικού Σκοπού (Άρθρο 2, παρ. 2), οι οποίες εγγράφονται στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

Πρόκειται για έναν καθαρά διεκπεραιωτικό νόμο, ο οποίος χρειάζεται να αποκτήσει μια πιο «ανθρωποκεντρική» μορφή για να επιτύχει το σκοπό του. Και μόνο το γεγονός ότι προωθεί από-τα-πάνω την κοινωνική οικονομία, ως παράλληλη συνέχεια της καπιταλιστικής οικονομίας (Κολέμπας, Μπίλλας 2013) δημιουργεί δυσαρέσκεια. Ένα δηλαδή κατ΄ εξοχήν από-τα-κάτω εγχείρημα διαμορφώνεται κεντρικά αφού φαίνεται να μην συνυπολογίζεται σε αυτό η γνώμη, τα αιτήματα και οι ανάγκες των, λίγων αλλά υπαρκτών, φορέων κοινωνικής οικονομίας/επιχειρηματικότητας (Παπαδόπουλος 2011). Εκτός κι αν η διαδικασία της «δημόσιας διαβούλευσης» μέσα από ένα απρόσωπο ηλεκτρονικό σύστημα θεωρηθεί ουσιαστική διαδικασία διαλόγου.

Σε συνέχεια του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου και προκειμένου να «ξεκαθαριστούν» οι ασάφειες που προκύπτουν από το Νόμο 4019/2011, θεσπίζεται στο Νόμο 4052/2012 η δυνατότητα επιχορήγησης των κοινωνικών επιχειρήσεων μέσω «*συγχρηματοδοτούμενων ευρωπαϊκών προγραμμάτων που υλοποιούνται από τη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων*[7]*, από τον ΟΑΕΔ και από άλλους συναρμόδιους φορείς*», αλλά και πάλι θέματα ουσίας παραπέμπονται σε άλλη Υπουργική απόφαση καθώς «*Το ύψος της επιχορήγησης, τα κριτήρια, οι όροι, οι προϋποθέσεις η διαδικασία και τυχόν άλλα θέματα προσδιορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλιση*».

Πέρα από το ατέρμονο ζήτημα της γραφειοκρατίας τίθεται προς κρίση και κριτική και το ζήτημα της «τεχνητής άμβλυνσης των κοινωνικών συνεπειών της ανεργίας» (Νικολόπουλος, Καπογιάννης 2012,σελ 65), ιδιαίτερα δε εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορά σε, παραγκωνισμένες μέχρι σήμερα, «Ευπαθείς Ομάδες Πληθυσμού», καθώς και το ζήτημα της πιστής εναρμόνισης με τους Ευρωπαϊκούς στόχους και κανόνες στο πλαίσιο όμως πάντα της ανταγωνιστικότητας, της ευέλικτης και συνήθως κακοπληρωμένης εργασίας, αλλά και της «αποφόρτισης» του κράτους (για ένα συγκεκριμένο τουλάχιστον χρονικό διάστημα, όσο διαρκεί η σύμβαση/πρόγραμμα) από την υποχρέωση παροχής υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. (Rifkin 1996, σελ.434)

[6] Οι Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού ορίζονται στο Άρθρο 1, παρ 4 του Ν.4019/2011

[7] Έχει δημιουργηθεί και σχετικός δικτυακός τόπος: http://www.keko.gr

2.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

Ο όρος Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη[8] (ΕΚΕ) αναφέρεται στις ενέργειες των επιχειρήσεων που αποσκοπούν στην συμβολή αντιμετώπισης περιβαλλοντικών και κοινωνικών ζητημάτων. Οι επιχειρήσεις, όντας συνδεδεμένες με το κοινωνικό σύνολο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται, οφείλουν να αναγνωρίζουν την ευθύνη που τους αναλογεί, απέναντι στην κοινωνία και το περιβάλλον. Να σέβονται δηλαδή τις αρχές και τις αξίες που χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό μας. Τον σεβασμό προς τον άνθρωπο, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την παροχή ίσων ευκαιριών, τον σεβασμό στο περιβάλλον που κληρονομήσαμε και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής[9].

Η εταιρική ευθύνη ξεκίνησε ως μια πολιτικά ορθή τάση στο διεθνές μάνατζμεντ (Πρωταίου 2008). Έχει συσταθεί Ευρωπαϊκό δίκτυο ΕΚΕ[10] αλλά και Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, 1999. Σύμφωνα με τον πρόεδρο του CSR Europe κ. Ετιέν Νταβινιόν «*ανακαλύψαμε στην πορεία ότι η εταιρική κοινωνική συνείδηση αποτελεί ανάγκη τόσο για την επιχείρηση όσο και για την κοινωνία*». Με άλλα λόγια έγινε εμφανές ότι η σχέση επιχείρησης και κοινωνίας είναι αλληλένδετη καθώς η πρώτη χρειάζεται τη δεύτερη για να έχει λόγο ύπαρξης και μεγιστοποίησης των κερδών της αλλά και η κοινωνία σε κάποιες περιπτώσεις έχει ανάγκη την επιχείρηση για να συμβάλει στην ενίσχυση σημαντικών αναγκών (παροχή υπηρεσιών υγείας π.χ. Γιατροί χωρίς σύνορα, περιβαλλοντική προστασία πχ Αρκτούρος, καταπολέμηση φτώχειας πχ Action Aid. Οργανώσεις με σημαντικό και διόλου ευκαταφρόνητο έργο).

Η ΕΚΕ, έχει χαρακτηριστεί από το Harvard Business Review ως η «απάτη των δημοσίων σχέσεων», μετά από το εξόφθαλμο παράδειγμα (πλήρους άρνησης της έννοιας της ΕΚΕ) της BP όπου το Νοέμβριο 2007 ανακοίνωσε αύξηση κερδών 53%, θεαματική αύξηση απόδοσης των μερισμάτων για τους μετόχους και ταυτόχρονα απολύσεις στο 15% του προσωπικού της. Ενώ και το Βρετανικό Economist θεωρεί ότι οι πρακτικές της ΕΚΕ «*καταλήγουν να είναι στην καλύτερη περίπτωση παραπλανητικές*» και ότι πρόκειται για «*απλή διαχείριση κινδύνου...για περιορισμό της δυσφήμησης από καταναλωτικό μποϊκοτάζ, κακή κριτική από τον Τύπο και αντιμετώπιση δικαστικών αγωγών*» (Δελαστίκ 2008). Ας μην ξεχνάμε ότι και τα βιβλία που μιλούν για τις αθέμιτες πρακτικές των εταιρειών γίνονται παγκόσμια best seller, π.χ. No Logo της Naomi Klein (2000), Branded της Alissa Quart (2002) κ.α. (Ζέρβας 2012, σελ 115), γεγονός που σημαίνει ότι έχει ξεκινήσει η ευαισθητοποίηση των πολιτών γύρω από αυτά τα ζητήματα.

Όμως «ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα» και καμιά «κοινωνικά υπεύθυνη αγαθοεργία» δεν μπορεί να καλύψει πρακτικές κοινωνικής αγριότητας, κακομεταχείρισης εργαζομένων, χρήσης παιδικής εργασίας, καταστροφικής ρύπανσης του περιβάλλοντος κ.λπ. Έτσι σε καμία περίπτωση οι κοινές επιχειρήσεις οι οποίες χρησιμοποιούν την εταιρική κοινωνική και περιβαλλοντική ευθύνη στο πλαίσιο του μάρκετινγκ και της βελτίωσης της εταιρικής εικόνας δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στην, έστω υπό ευρεία έννοια, κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (Νικολόπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ. 84,85).

[8] Υπάρχει πλειάδα όρων που στο επίκεντρο τους βρίσκεται η έννοια της εταιρικής υπευθυνότητας. Εκτός από τον παραδοσιακό όρο της επιχειρησιακής ηθικής (Business Ethics), ευρέως χρησιμοποιείται ο όρος Corporate Social Responsibility (ΕΚΕ) (Ζέρβας 2012, σελ.116) αλλά και άλλοι συναφείς όροι όπως: Corporate Citizenship, Social Responsibility, Social Responsiveness, Corporate Responsibility, Good Corporate Governance, Corporate Sustainability κ.λ.π., η αναφορά και η χρήση των οποίων συχνά προκαλεί σύγχυση.

[9] http://el.wikipedia.org/wiki/

[10] EBNSC-European Business Network for Social Cohesion 1995, μετονομάστηκε σε European Business Network for Corporate Social Responsibility (CSR Europe), το 2000

3. Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Συμπλεύσεις και διαφοροποιήσεις.

3.1 Οι φορείς των πρωτοβουλιών προς μια προσπάθεια Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Τις τελευταίες δεκαετίες είναι ευρέως διαδεδομένη η χρήση του όρου «βιώσιμη ή αειφόρος» ανάπτυξη, από τον πολιτικό, τον επιχειρηματικό, τον επιστημονικό τομέα, τα ΜΜΕ, κ.λπ., σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Έχουν υπάρξει κατά καιρούς πολλές απόψεις και έχουν δοθεί πολλοί ποιοτικοί ορισμοί. Έχουν επιχειρηθεί ακόμη και ποσοτικοί/αριθμητικοί ορισμοί της, οι οποίοι τείνουν να μετρούν την αειφόρο ανάπτυξη με βάση την κοινωνική, ενεργειακή, οικονομική και περιβαλλοντική της διάσταση, με χρήση μεταβλητών (ανθρώπινης επιβίωσης, ανάπτυξης και προόδου) προκειμένου να δημιουργηθεί μια αθροιστική παράμετρος αειφόρου ανάπτυξης, η οποία να περιγράφει τη δυναμικότητα των χωρών[11].

Εξίσου ευρεία όμως, τα τελευταία χρόνια, είναι και η έντονη κριτική που έχει ασκηθεί στον όρο, ως έννοια και ως περιεχόμενο αλλά και στην πρακτική εφαρμογή της θεωρίας του. Διαφαίνεται για πολλοστή φορά το πόσο ανεπαρκής, μονομερής και ανταγωνιστική είναι η έννοια και το περιεχόμενο της αειφόρου ή βιώσιμης ανάπτυξης. Διακρίνεται δηλαδή το αδιέξοδο το οποίο έχει δημιουργηθεί εξαιτίας της εφαρμογής τέτοιων προσεγγίσεων που αντιμετωπίζουν μονοδιάστατα και ευκαιριακά τα θέματα της ανάπτυξης. Αντιμετωπίζουν τα ζητήματα ως «μέρη» και όχι ως «όλον», χωρίς να συνυπολογίζουν ταυτόχρονα τις κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτικές, πολιτισμικές, οικονομικές και τεχνολογικές συνιστώσες. Μετρούν την «αειφορία» ποσοτικά και την ίδια στιγμή καταργούν το ίδιο το περιεχόμενο της έννοιά της, αφού η ανάπτυξη των «υψηλόβαθμων» χωρών στηρίζεται στην κατασπατάληση των φυσικών διαθεσίμων, στην επεκτατική και ανταγωνιστική πολιτική, η οποία στερεί από τις «χαμηλόβαθμες» χώρες το ίσο δικαίωμα συμμετοχής στην ανάπτυξη.

Τα χαρακτηριστικά και τα προτάγματα της αειφόρου ανάπτυξης μαζί όμως με τη βάσιμη κριτική που ασκείται σε αυτήν, εμπεριέχονται στο εννοιολογικό περίγραμμα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας ή τουλάχιστον κάποιων μορφών αυτής (Νικολόπουλος, Καπογιάννης 2012, σελ.83). Κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσε να αποτελεί μια πιο διευρυμένη μορφή της αειφόρου ανάπτυξης (αφού εμπεριέχει και παραμέτρους/στοιχεία που παραβλέπονται από αυτήν, όπως η πολιτική διάσταση, πχ συμμετοχική δημοκρατία, η συλλογικές πρωτοβουλίες των πολιτών, η μη επιδίωξη της μεγέθυνσης, το δίκαιο εμπόριο, την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών κ.α.).

Σε κοντινούς, αλλά πιο ολοκληρωμένους, άξονες στηρίζεται και η προσπάθεια προς μια Αξιοβίωτη Ανάπτυξη.

Θεμέλια της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι οι απλές ουσιώδεις και όχι διακηρυκτικές μόνο αξίες της ανθρωπότητας: η ειρήνη, η δημοκρατία (πολιτική, κοινωνική και οικονομική), η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ισότητα, η κοινωνική αλληλεγγύη, η ηθική, ο σεβασμός στη φύση και τους πολιτισμούς του ανθρώπου.

Μεθοδολογικά εργαλεία της αποτελούν, η διεπιστημονικότητα και η ολιστική διερεύνηση, μελέτη, αντίληψη, κατανόηση και αντιμετώπιση, με συμμετοχικές διαδικασίες, των αντικειμενικά πολυδιάστατων, ιδιαίτερα σήμερα, θεμάτων και προβλημάτων της "Ανάπτυξης" και του Περιβάλλοντος, με ταυτόχρονη αναγνώριση, σεβασμό και αξιοποίηση της αυτόχθονης σοφίας των ανθρώπων.

Υποκείμενο, αλλά και υλική βάση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι ο ενεργός, υπεύθυνος, ευαίσθητος, συνειδητός, μορφωμένος και ολόπλευρα ενημερωμένος,

[11] Βλ. Victor E. Udo and Peter Mark Jansson “Bringing the gaps for global sustainable development: A quantitative analysis. Journal of Environmental Management, 90 (2009) 3700–3707, available online 5 June 2009.

δημιουργικός πολίτης και οι κινήσεις, πρωτοβουλίες και συλλογικότητές του. (Ρόκος 2009). Τοποθετεί δηλαδή ως κεντρικό πυρήνα του εγχειρήματος τον άνθρωπο και τις συλλογικές πρωτοβουλίες, συνεργασίες και δράσεις του. Στο σημείο αυτό ταυτίζεται με την κοινωνική οικονομία[12] η οποία όπως αναφέρει ο Rifkin, έχει στο κέντρο της «τις ανθρώπινες σχέσεις, αισθήματα οικειότητας, τη συντροφικότητα, αδελφικούς δεσμούς και φροντίδα» - στοιχεία τα οποία αν συνδυαστούν με ικανότητες, δημιουργική σκέψη, ενέργεια/προσπάθεια και πρωτίστως «ηθική και παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμό» (Ρόκος 2013), μπορούν να οδηγήσουν σε έναν εναλλακτικό δρόμο για μια άξια να βιωθεί Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη.
Οι κατάλληλοι φορείς των πρωτοβουλιών και δράσεων Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, της κάθε περιοχής, μπορούν με τη βούληση, την ενεργό συμμετοχή, τη συστηματική και συνεχή συνεργασία τους με τους ντόπιους κατοίκους να δώσουν υπόσταση κυρίως στην πολιτική, αλλά και σε όλες τις υπόλοιπες διαστάσεις (κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική, τεχνική/τεχνολογική, περιβαλλοντική) της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, μη περιμένοντας τα πάντα από μια κεντρική εξουσία. Το επίκεντρο της σκέψης και δράσης τους είναι οι πραγματικές δυνατότητες, τα πραγματικά προβλήματα, ιδιαιτερότητες και περιορισμοί της κάθε περιοχής και οι πραγματικές ανάγκες, προτεραιότητες και επιθυμίες των κατοίκων της. (Ρόκος 2004). Σημείο σύμπλευσης με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας είναι και η βαθιά κατανόηση της αλληλεξάρτησης όλων των διαστάσεων, η ενεργοποίηση μιας προσωπικής αίσθησης «υποχρέωσης» και δέσμευσης στο στόχο μέσα από την αμφισβήτηση της οικονομίας της αγοράς, των επιβαλλόμενων υλιστικών προτύπων κατανάλωσης, της οικονομικής μεγέθυνσης και εν γένει του «βιώσιμου» τρόπου ζωής.
Πρόκειται για μια πραγματική από-τα-κάτω προσπάθεια και ένα αντίδοτο στον υλισμό που έχει κυριεύσει τον τρόπο σκέψης των τελευταίων πολλών δεκαετιών.

4. Κατηγοριοποιημένα εγχειρήματα Αλληλέγγυας Οικονομίας.

4.1 Παρουσίαση από-τα-κάτω πρωτοβουλιών από το εξωτερικό. Δράσεις-αντιδράσεις-αποτελέσματα

Σε αυτό το σημείο της εργασίας κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια ενδεικτική αναφορά σε εγχειρήματα αλληλέγγυας, ανταλλακτικής οικονομίας που ξεκίνησαν στο εξωτερικό και ως ένα βαθμό αποτέλεσαν, μαζί με άλλα, κινητήριο έναυσμα για τη δημιουργία αντίστοιχων δράσεων και στην Ελλάδα.

Ανταλλακτικό εμπόριο- Το παράδειγμα του Τρουέκε

Οι εναλλακτικές αυτές μορφές οικονομίας, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω στο κείμενο, έκαναν την εμφάνισή τους σε πολλά μέρη του πλανήτη σε περιόδους κρίσης (οικονομικής, επισιτιστικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής, ηθικής, πολιτικής...). Όπως για παράδειγμα στην Αργεντινή, μετά από μια περίοδο οικονομικής και πολιτικής αστάθειας, το Δεκέμβριο του 2001, δημιουργείται ένα κίνημα μέσα από την πρωτοβουλία των πολιτών που υποστηρίζει ότι μπορεί να επιβιώσει και χωρίς χρήματα. Αυτός ήταν ο τρόπος που βρήκαν οι πολίτες να καλύψουν τις ανάγκες τους, μέσα από δεσμούς αλληλεγγύης και αυτοοργάνωσης. Αρχικά το υπουργείο Οικονομίας της Αργεντινής αναγνώρισε τη δυναμική αυτής της πρακτικής και αποφάσισε να τη στηρίξει προσφέροντας βοήθεια και εκπαίδευση σε θέματα διαδικτυακής τεχνολογίας. (Χατζηαργυροπούλου 2011, Στέφου και Οικονόμου 2011).
Έμοιαζε σαν να παραγκωνίστηκε η οικονομία της αγοράς και να διαμορφώθηκε ένας προκαπιταλιστικός τρόπος οργάνωσης, σε μεγάλη κλίμακα, οργανωμένα, μέσα σε μια σύγχρονη κοινωνία. Έτσι, δημιουργήθηκε το «Τρουέκε», ένα μεγάλο ανταλλακτικό παζάρι αγαθών και υπηρεσιών, στο οποίο υπολογίζεται ότι κατέφυγαν, 10 εκατομμύρια κάτοικοι και επιβίωσαν χάρη σε αυτό. Η βασική αρχή λειτουργίας μιας ομάδας Τρουέκε είναι ότι το κάθε

[12] Περισσότερο με την αλληλέγγυα μορφής της κοινωνικής οικονομίας. Με αυτήν την έννοια χρησιμοποιεί ο Rifkin αλλά και άλλοι συγγραφείς τον όρο (βλ υποσημείωση 4 αλλά και J. Rifkin 1996 , σελ.419-432)

μέλος της είναι ταυτόχρονα παραγωγός και καταναλωτής[13]. Κανείς δεν επιδιώκει το κέρδος, αλλά προσπαθεί μέσω της ανταλλαγής να καλύψει πραγματικές του ανάγκες. (Χατζηαργυροπούλου 2011). Μέσα από την εκπομπή Εξάντας, του Γιώργου Αυγερόπουλου μαρτυρίες ατόμων που υπήρξαν ιδρυτικά μέλη του Τρουέκε αναφέρουν ότι «*Ζήσαμε μια περίοδο πολύ μεγάλης ελευθερίας, χωρίς εξάρτηση από τράπεζες, ΔΝΤ, υπουργείο οικονομικών*». Το ΔΝΤ απαξίωνε και ζητούσε τη διάλυση του Τουέκε, χαρακτηρίζοντάς το ως «οικονομική τρομοκρατία». Αυτό ήταν η αρχή του τέλους, ακολούθησε ανηλεής εκστρατεία και μέσα από τα ΜΜΕ και τέλος κυκλοφόρησαν από (άγνωστους) παραχαράκτες πλαστά ανταλλακτικά κουπόνια. Τα ιδρυτικά μέλη του Τρουέκε πιστεύουν ακόμα και σήμερα ότι αυτό ήταν κάτι οργανωμένο[14].Σήμερα λειτουργεί σε πολύ μικρή κλίμακα, σε περιορισμένα και κρυμμένα από τα μάτια των πολλών σημεία. Όπως αναφέρουν, με πολύ γλυκό, αληθινό και συγκινητικό τρόπο, άτομα που συμμετείχαν στο ανταλλακτικό αυτό παζάρι «Ήταν η καλύτερη περίοδος της ζωής μου», «Αν όλα λειτουργούσαν μέσω του Τρουέκε ..θα ήταν ομορφότερα. και πιο απλά...».
Αντίστοιχες πρωτοβουλίες εκδηλώνονται και σε άλλες χώρες της Λ. Αμερικής, της Ευρώπης της Ασίας, της Αυστραλίας, του Καναδά.

Το οικονομικό πείραμα του Wörgl

Από τις πρώτες, αν όχι η πρώτη, προσπάθεια εφαρμογής ενός υγιούς και αξιοβίωτου μοντέλου ανάπτυξης, είναι η περίπτωση της πόλης Wörgl (Βεργκλ) στην Αυστρία όπου διεξήχθη ένα καινοτόμο οικονομικό πείραμα το 1932[15]. Πρόκειται για ένα σύστημα ανταλλαγής υπηρεσιών, μέσα από ένα «νέο οικονομικό σύστημα». Οι πληρωμές-ανταλλαγές γίνονταν με τη χρήση ενός νομίσματος το οποίο εκτυπωνόταν όχι από την Εθνική Τράπεζα της χώρας, αλλά από τον Δήμο του Wörgl. Αποτελούσε δηλαδή μια μορφή δωρεάν χρήματος, χωρίς αντίκρισμα σε χρυσό, το οποίο πιστοποιούσε την παροχή έργου προς την Κοινότητα. Η αρχική σκέψη ήταν ότι *«η αργή κυκλοφορία του χρήματος είναι η κύρια αιτία για την παραπαίουσα οικονομία. Το χρήμα ως μέσο συναλλαγής ολοένα εξαφανίζεται από τα χέρια των εργατών – παραγωγών και μαζεύεται στα χέρια των λίγων που το συσσωρεύουν, εκμεταλλεύονται τους τόκους, και δεν το επιστρέφουν πίσω στην αγορά. Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό δηλαδή, όσο περισσότερο χρήμα υπάρχει και όσο περισσότεροι άνθρωποι το κυκλοφορούν συνεχώς, τόσο πιο υγιή ανάπτυξη και ευημερία θα έχει η κοινωνία».*Έτσι σε περίοδο 13 μηνών, ο Δήμαρχος εκτέλεσε όλα τα έργα υποδομών που είχε σχεδιάσει αλλά και άλλα που προέκυψαν από πρωτοβουλίες των κατοίκων και το σύστημα αυτό επεκτάθηκε με επιτυχία σε έξι γειτονικά χωριά. Η αποδοχή του εγχειρήματος από τους κατοίκους ήταν πολύ θερμή και ήταν όλοι πρόθυμοι να βοηθήσουν. Το νέο νόμισμα εκτέλεσε τη λειτουργία του πολύ καλύτερα από το παλιό, χωρίς αυξήσεις των τιμών, ευνοώντας την εξοικονόμηση κατά κυριολεξία και όχι την αποθησαύριση του χρήματος. Η μόνη αντίδραση ήρθε από την Κεντρική Τράπεζα της Αυστρίας, η οποία υπό τον φόβο εξάπλωσης του εγχειρήματος σε όλη τη χώρα, διεκδίκησε τα μονοπωλιακά δικαιώματα της, ποινικοποιώντας την έκδοση και απαγορεύοντας τελικά τα δωρεάν νομίσματα. Η συνέχεια είναι λίγο πολύ γνωστή: αύξηση ανεργίας, κοινωνικές αναταραχές, φτώχεια και με την εμφάνιση του Χίτλερ, ως νέου οικονομικού και πολιτικού σωτήρα, αδιαμαρτύρητη προσάρτηση της χώρας το 1938 και κατόπιν, εξάπλωση του 2ου Παγκόσμιου Πολέμου.
Αντίστοιχα παραδείγματα ανταλλακτικής οικονομίας και αυτοσχέδιων εναλλακτικών νομισμάτων βρίσκουμε:

[13] prosumidores: productores (παραγωγοί) + consumidores (καταναλωτές)

[14] Εξάντας: http://www.exandasdocumentaries.com/series/argentina/exandas-overview.php

[15] http://dimoskaipoliteia.blogspot.com/2011/10/worgl.html

στη Βραζιλία με την κοινωνική τράπεζα Banco Palmas[16], στο Ντακάρ της Σενεγάλης με το τοπικό χαρτονόμισμα Μπον[17], στο δίκτυο συνεταιρισμών, Mondragon Corporacion Cooperativa, στις Αγγλοσαξωνικές χώρες με τα τοπικά Συστήματα ανταλλακτικού Εμπορίου[18],στη Γερμανία, 73 περιφερειακά ταμεία αλληλοβοήθειας υποστηρίζουν 30 νομίσματα[19], στη Γαλλία, το sol αλλά και στην Ελλάδα.

Περιφερειακή οικονομία – λαϊκές πρωτοβουλίες (grassroots)

Ομάδες ιθαγενών και αγροτών (campesino) από το Μεξικό (Oaxaca,Νοτιοδυτικο Μεξικό), τη Γουατεμάλα, τη Νικαράγουα διαμόρφωσαν τη δική τους περιφερειακή οικονομία με βάση τις υπάρχουσες λαϊκές (grassroots) πρωτοβουλίες. Περιοχές με τεράστιο φυσικό και πολιτισμικό πλούτο και αυτόχθονες/γηγενείς πληθυσμούς, έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης από μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες και στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν τις θεμελιώδεις αξίες του πολιτισμού τους για αυτονομία, αλληλεγγύη, αυτοκαθορισμό προχώρησαν στην οργάνωση συνεταιρισμών, στην ανάπτυξη καλλιεργειών επιβίωσης (subsistence crops) ώστε να αυξηθεί η διατροφική τους ασφάλεια, στην παραγωγή οργανικών προϊόντων μέσα από δίκτυα δίκαιου εμπορίου, όπου τα χρήματα πάνε κατ' ευθείαν στον μικροκαλλιεργητή, στην καλλιέργεια ντόπιων ποικιλιών, για τη διαφύλαξη της πολιτισμικής και βιογενετικής τους κληρονομιάς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κοινότητα Nueva Libertad, όπου και οι 80 οικογένειες που μένουν εκεί είναι οργανωμένες σε δύο συνεταιρισμούς (30 και 50 οικογενειών αντίστοιχα) και υπάρχει συμφωνία, σε κοινοτικό επίπεδο, όλα τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που προσφέρονται είναι καρποί συλλογικής οργάνωσης, ενώ οι μεμονωμένες επιχειρήσεις δεν επιτρέπονται. Αποτέλεσμα αυτής της κοινοτικής οργάνωσης είναι η εξασφάλιση παροχής κατάλληλων κοινωνικών υπηρεσιών υγείας, περίθαλψης καθώς και η δημιουργία αυτόνομου εκπαιδευτικού προγράμματος επιμόρφωσης σε θέματα συνεταιριστικής διοίκησης, οργανικής γεωργίας, λογιστικής διαχείρισης κ.α Παροχές οι οποίες μπορεί για τον υπόλοιπο «πολιτισμένο» κόσμο ίσως και να θεωρούνται αυτονόητες, για τους ανθρώπους αυτούς όμως αποτελούν σημαντικά εφόδια προς την κατεύθυνση της αυτονομίας και της βελτίωσης της ποιότητας της ζωής τους μέσα από την ανάπτυξη δεσμών αλληλεγγύης και ομαδικής συνεργασίας (Falicov, Sanchez xxxx)

Συνεταιρισμός El Humoso - Το καθεστώς της ισπανικής Marinaleda

Πρόκειται για μια κοινότητα 2.645 κατοίκων στην Ανδαλουσία, η οποία αποτελούσε πάντα πεδίο αριστερών αντιλήψεων και επανεκλέγει επί 31 χρόνια τον ίδιο δήμαρχο (Χουάν Μανουέλ Σάντσες Γκορντίγιο). Το ιδιαίτερο με αυτήν την κοινότητα είναι ότι δεν έχει ανεργία, δεν έχει αστυνομικούς και τα σπίτια της νοικιάζονται με 15 Ευρώ τον μήνα. Μετά από χρόνια αγώνων και καταλήψεων η Μαριναλέντα κατάφερε να πάρει από ένα γαιοκτήμονα 12.000 στρέμματα γης και να δημιουργήσει τον αγροτικό συνεταιρισμό *El Humoso* από τον οποίο ζει σήμερα σχεδόν όλο το χωριό, αλλά και κάτοικοι που έρχονται από γειτονικά χωριά. Όλοι οι εργαζόμενοι έχουν τον ίδιο μισθό, τα προϊόντα παράγονται και συσκευάζονται στην κοινότητα και πωλούνται κυρίως στην Ισπανία. Τα δε έσοδα δεν μοιράζονται αλλά επανεπενδύονται στον συνεταιρισμό και όλες οι αποφάσεις παίρνονται μέσα από συνελεύσεις και διαδικασίες συμμετοχικής δημοκρατίας. (Αγγελόπουλος 2010). Η κρίση, φυσικά και την έχει επηρεάσει, αλλά σε μικρότερο βαθμό, σε σχέση με άλλες περιοχές, σύμφωνα με το Δήμαρχο της Μαριναλέντα, καθώς όλοι οι κάτοικοι έχουν δουλειά.

[16] www.bancopalmas.org ,ιδρύθηκε το 1997

[17] Bon, Bon d'Echange και 5 τοπικά συστήματα ανταλλακτικού εμπορίου- Δίκτυο Doole (Ισχύς εν τη ενώσει, στην τοπική διάλεκτο) http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6685/is_3_27/ai_n28859369/

[18] Local Exchange Trading Systems- LETS, λειτουργούν με τοπικό χαρακτήρα, σε επίπεδο γειτονιάς, χωριού (www.lets-linkup.com , www.letslinkuk.net)

[19] το ρολόντ στη Βρέμη το 2001, το chima gauer στη Βαυαρία, Μπερλίνε στο Βερολίνο το 2007

Σίγουρα δεν πρόκειται για μια ιδεώδη κοινωνία, και όπως λέει ο δήμαρχός της «Πιστεύω ότι ποτέ δεν θα φτάσουμε στο ιδανικό. Είναι ένας δρόμος όμως που πρέπει να διανύσουμε». (Παπαναστασούλης 2010). Η κριτική που γίνεται στο καθεστώς της Μαριναλέντα, έχει να κάνει με την προσφορά χαμηλόμισθων θέσεων εργασίας[20] και την δημιουργία κλίματος εξάρτησης των κατοίκων απέναντι στο δήμαρχο. Ενώ υποστηρίζεται ότι ο ίδιος ο δήμαρχος έγινε αυτό που κατηγορούσε, δηλαδή μεγάλος γαιοκτήμονας. Επίσης οι πολιτικοί αντίπαλοι του δημάρχου υποστηρίζουν ότι τα χρήματα πχ. για τα υλικά με τα οποία χτίζονται οι κατοικίες, προέρχονται από κονδύλια της τοπικής αυτοδιοίκησης ή της κυβέρνησης, οπότε επιβαρύνονται πολίτες άλλων δήμων (Burnett 2009).

Δίκτυο συνεταιρισμών - Mondragon Corporacion Cooperativa (Συνεταιριστική Επιχείρηση του Μοντραγκόν), Χώρα των Βάσκων

Το εγχείρημα ξεκίνησε από τη σκέψη του ιερέα Jose Maria Arizmendiarrieta να επιτρέπεται η συμμετοχή των εργατών στο κεφάλαιο και στη διεύθυνση των επιχειρήσεων. Η πρώτη προσπάθεια να πείσει τους επιχειρηματίες δεν πέτυχε. Παρόλα αυτά ο ίδιος επένδυσε στη γνώση και την εκπαίδευση των νέων της περιοχής και κάποιοι από αυτούς ξεκίνησαν την πρώτη συνεταιριστική επιχείρηση το 1956 και στη συνέχεια ακολούθησε το 1958 ο πρώτος καταναλωτικός συνεταιρισμός και το ταμιευτήριο Caja Laboral τόσο για την καλύτερη διαχείριση των αποταμιεύσεων των εργατών όσο και για την ανατροφοδότηση πόρων για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών. Η συμμετοχή στο συνεταιριστικό εγχείρημα ήταν ελεύθερη για τους πάντες και στηρίζεται στη σχέση ένα μέλος, μία ψήφος. Οι μετοχές ανήκουν στα μέλη αποκλειστικά και κατά συνέπεια η άντληση κεφαλαίων από εξωτερικούς πόρους πραγματοποιείται μέσω δανεισμού και όχι με έκδοση μετοχών˙ και η εκπαίδευση είναι διαρκής (Benelo 2001). Ακολούθησε η δημιουργία ομίλου συνεταιρισμών, αλλά και Πολυτεχνική σχολή. Οι ίδιοι που σπούδαζαν στη σχολή μπορούσαν να εργάζονται στους συνεταιρισμούς και να συμμετέχουν και στη διοίκησή τους. Η κρίση στην Ισπανία τη δεκαετία του ΄80 έπληξε και το Μονταγκόν, όχι τόσο όσο τις άλλες επιχειρήσεις. Σήμερα οι επιχειρήσεις του ομίλου είναι από τις πιο πετυχημένες στην Ισπανία. Το κέρδος από αυτήν την πρωτοβουλία είναι «ο τρόπος που συνδυάζει την συλλογική ιδιοκτησία με τα κίνητρα που απορρέουν από την ατομική ιδιοκτησία μέσα σ' ένα σύστημα που αναγνωρίζει εξ' ίσου τη συλλογική και την ατομική πτυχή της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το σύστημα των ατομικών λογαριασμών που συνδυάζει την επένδυση στην επιχείρηση και τον διαχωρισμό των κερδών σε ατομικά και συλλογικά, αντιπροσωπεύει μια μέθοδο που δίνει στον εργαζόμενο την αίσθηση της ατομικής ιδιοκτησίας και της συλλογικής συμμετοχής». (Μπιρλιράκης 2007). Το σύστημα είναι καθαρά ανθρωποκεντρικό και η επιτυχία του είναι ένας συνδυασμός ατομικής πρωτοβουλίας, γνώσης και κατάρτισης, επέκτασης και διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων. Ένα μέρος της επιτυχίας του εγχειρήματος οφείλεται στις ιδιαιτερότητες του πολιτισμού των Βάσκων, στα χαρακτηριστικά της συνεκτικότητας και του κοινοτισμού της βασκικής παράδοσης αλλά και στη συνεργατική κουλτούρα που διαμορφώθηκε μεταξύ των μελών του συνεταιρισμού (Benelo 2001). Προφανώς κάθε κοινωνία και κάθε πολιτισμός έχει τα δικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα τα οποία καθορίζουν την εξελικτική πορεία και τις εκάστοτε επιλογές. Οι ανάγκες διαφέρουν και πολλές φορές οι ανάγκες (επιβίωσης, συναισθηματικές κλπ) του παρελθόντος δεν είναι απαραίτητα ίδιες με τις ανάγκες του παρόντος ή του μέλλοντος. Επομένως η υιοθέτηση ενός επιτυχημένου παραδείγματος μιας συγκεκριμένης περιοχής, χωρίς να συνυπολογίζονται κάθε φορά οι ανάγκες, οι ιδιαιτερότητες και οι περιορισμοί της, μπορεί να οδηγήσει σε παράδειγμα προς αποφυγή. Για παράδειγμα, το εγχείρημα του Μοντραγκόν δεν θα μπορούσε να πετύχει σε μια επιχείρηση στο κέντρο του καπιταλισμού πχ ΗΠΑ όπου ο ατομικισμός και οι ανταγωνιστικές σχέσεις κυριαρχούν.

[20] Τα εργαζόμενα μέλη μιας οικογένειας βγάζουν πλέον 1.500 δολάρια μηνιαίως, δουλεύοντας για το συνεταιρισμό (ποσό καθόλου ευκαταφρόνητο για τη σημερινή εποχή της κρίσης)

Ακόμη ένας καίριος παράγοντας που συνέβαλε στην επιτυχία του Μοντραγκόν είναι το βάρος που ρίχνεται στην ολόπλευρη εκπαίδευση όλων των συμμετεχόντων και στο μοίρασμα της γνώσης προς όφελος όλων[21].
Η κριτική που γίνεται απέναντι στο εγχείρημα είναι η ραγδαία επέκτασή του εκτός συνόρων, η οποία εξαιτίας της επικράτησης των κανόνων της ελεύθερης αγοράς δημιουργεί μια σύγκρουση «υπαρξιακή», μεταξύ συνεταιριστικών δομών, θεσμών και κεφαλαίου.

4.2 Κατηγορίες από-τα-κάτω πρωτοβουλιών. Παρουσίαση εγχώριων παραδειγμάτων. Δράσεις – Αντιδράσεις - Αποτελέσματα

Οι από-τα-κάτω πρωτοβουλίες και δράσεις έχουν τα τελευταία χρόνια πολλαπλασιαστεί στη χώρα μας, αρχικά ως μια εναλλακτική λύση στην κρίση, λειτουργούν όμως από ένα σημείο και μετά και ως τρόπος ζωής για τα άτομα που επιλέγουν να συμμετέχουν σε τέτοια εγχειρήματα αλληλέγγυας, ανταλλακτικής, συνεργατικής φύσης.
Η προσπάθεια και μόνο να καταγραφούν και να κατηγοριοποιηθούν οι πρωτοβουλίες αυτές δείχνει πόσο δυναμική διαδικασία είναι, τόσο σε ποσοτικό όσο και σε ποιοτικό μέγεθος. Σε μια πρώτη καταγραφή, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας, έγινε μια ομαδοποίηση διαφορετικών κατηγοριών τέτοιων δράσεων και πρωτοβουλιών. Για κάποιες από αυτές θα γίνει μια εκτενέστερη αναφορά και για ορισμένες άλλες θα γίνει περιληπτική αναφορά και παραπομπή για περισσότερες πληροφορίες στους αντίστοιχους διαδικτυακούς τόπους:

1. **Οικο-κοινότητες[22]/Φυσική δόμηση (cob)**

Πρότυπη, οίκο-κοινότητα Free and Real[23] -Telaithrion Project

Στόχος του εγχειρήματός τους είναι η δημιουργία μιας πρότυπης οικο-κοινότητας που θα λειτουργεί σαν σχολείο αυτάρκειας και βιωσιμότητας με σεβασμό στις ανθρώπινες αξίες και στο οικοσύστημα παρέχοντας συνεχή έρευνα και εκπαίδευση στα μέλη της αλλά και σε όσους θα θελήσουν να αποπειραθούν κάτι αντίστοιχο.
Η ανάγκη για το ξεκίνημα του εγχειρήματος αυτού προέκυψε μετά από τη συνειδητοποίηση ότι όλοι οι τομείς του ανθρώπινου πολιτισμού βρίσκονται σε κρίση και κάνουν την ζωή στις πόλεις πραγματικά τραγική και ανισόρροπη. Η ιδέα ξεκίνησε από 4 άτομα το 2008 στην Αθήνα και 2 χρόνια μετά, η ομάδα πλαισιώθηκε από έναν μεγάλο κύκλο υποστήριξης και δημιουργήθηκε η οικο-κοινότητα Telaithrion Project στον οικισμό «Άγιος» στην Ιστιαία της Β.Εύβοιας, κοντά στο όρος Τελαίθριον. Πρόκειται για έκταση 12.000 τμ.
Η ομάδα χτίζει τις κατασκευές στον οικισμό με παραδοσιακές μεθόδους και τοπικά υλικά (φυσική δόμηση-cob), καλλιεργεί αυτόνομα το φαγητό της και διοργανώνει συχνά διαδραστικά εργαστήρια και σεμινάρια τα οποία παρακολουθούν οι επισκέπτες του οικισμού.
Κάνουν πράξη τη συνεχή έρευνα πάνω στους βασικούς τομείς αυτάρκειας (υγεία, καλλιέργεια διατροφής, δόμηση, ενέργεια), συμμετέχουν στο ελληνικό οικοδίκτυο παραγωγών, χειροτεχνών και συλλογικοτήτων, διαδίδουν πληροφορίες και πρακτικές λύσεις πάνω σε ποικίλα θέματα, διαδίδουν και προωθούν προϊόντα αυτάρκειας και δίκαιου εμπορίου, αλλά και του παγκόσμιου δικτύου οίκο-κοινοτήτων (GEN[24]), συνεργάζονται ανιδιοτελώς με τοπικούς συλλόγους, φορείς και απλούς πολίτες διαδίδοντας το Freeconomy (οικονομία προσφοράς).

[21] Όπως αναφέρεται στις αρχές του συνεταιρισμού «It needs to be understood that the Mondragón example is based upon the fusion of working as learning and learning as working» http://freeschools.wordpress.com/2008/11/03/the-education-of-mondragon/
[22] Δίκτυο Οικοκοινοτήτων Ελλάδος: http://ecovillagegreece.wordpress.com/
[23] Free and Real: «Freedom of Resources for Everyone, Everywhere & Respect, Equality, Awareness and Learning» - «Ελευθερία Πόρων για Όλους Παντού & Σεβασμός, Ισότητα, Αντίληψη και Γνώση»
[24] Global Ecovillage Network: http://gen.ecovillage.org/ Ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με τις οικο-κοινότητες μπορούν να αναζητηθούν στην εργασία με τίτλο "A study of the efficiency and potential of the eco-village as an alternative urban model", Berendine Irrgang, 2005

Πρόκειται για μια πολύ αξιόλογη και δυναμική προσπάθεια, στην οποία το ζητούμενο είναι οι ισότιμες σχέσεις, η αυτάρκεια στην καθημερινότητα, η αυτοδιαχείριση για κάλυψη των βασικών αναγκών, η εφαρμοσμένη γνώση, η αποδέσμευση από το κατεστημένο σύστημα παραγωγής. Ένας εκ των ιδρυτικών μελών του εγχειρήματος μιλώντας στο ενδιαφέρον ντοκιμαντέρ «Ένας άλλος κόσμος» [Ηλιόσποροι 2013] λεει ότι ένα από τα κυριότερα προβλήματα με το οποίο ήρθαν αντιμέτωποι και που σε παγκόσμιο επίπεδο έχει καταστρέψει πολλές οικο-κοινότητες είναι το ζήτημα «της εξουσίας» και του συστήματος λήψης αποφάσεων. Για να ξεπεράσουν αυτόν τον σκόπελο λειτούργησαν βάζοντας κάτω τα δεδομένα και τις πληροφορίες και με βάση αυτά, ως ομάδα καταλήγουν στην απόφαση χωρίς συναισθηματισμούς και ακολουθώντας όλα τα δεδομένα φτάνουν σε αυτή. Αν δεν φτάσουν πάει να πει ότι λείπει κάποιο δεδομένο (ποιοτικό, ποσοτικό, επάρκεια πόρων, αντίκτυπος απόφασης κ.λπ). Δεν αποφασίζει ένας, υπάρχουν πολλοί που ψάχνουν νέα δεδομένα και για την τελική λήψη πρακτικών αποφάσεων ακολουθούν την επιστημονική μέθοδο. Αυτό θεωρούν ότι αποτελεί και την πρωτοτυπία του εγχειρήματός τους, όλα τα άλλα προέρχονται από εφαρμοσμένες πρακτικές άλλων οικο-κοινοτήτων[25]. Μία από τις αρχές του *Telaithrion Project* είναι ότι δεν υπάρχουν προβλήματα παρά μόνο λύσεις και πως αποτυχία δεν υπάρχει παρά μόνο μαθήματα, έτσι όλα αντιμετωπίζονται πιο ομαλά. Παράλληλα η επικοινωνία δίχως βία μεταξύ των μελών της ομάδας τους ωθεί να προσπαθούν να δημιουργήσουν μία ισορροπία μεταξύ τεχνολογίας, φύσης και ανθρώπου σε ένα μοντέλο που θα φέρεται στο περιβάλλον με περισσότερο σεβασμό αλλά ταυτόχρονα θα εξελίσσει αυτό που ονομάζουμε ανθρώπινο είδος.(Μαλλιάρης 2013).

Οικοκοινότητα στον Κίσσαβο

Παραπάνω από 500 άτομα έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον να κατοικήσουν στο νέο χωριό, στις ανατολικές πλαγιές του Κισσάβου ενώ εκατοντάδες εθελοντές προσφέρθηκαν να βοηθήσουν στην κατασκευή του. (Κεφαλληνού 2011, Κουταλιανού 2010)

«Βασικοί στόχοι είναι:

Να αναλωθούν όσο το δυνατόν λιγότεροι φυσικοί και οικονομικοί πόροι για να φτιαχτεί.
Να λειτουργεί με το μικρότερο δυνατό περιβαλλοντικό και οικονομικό κόστος.
Να εξασφαλίζει βιώσιμη ανάπτυξη και ποιοτική ζωή στους κατοίκους της.
Να είναι οικονομικά αυτόνομη.

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω ο χωροταξικός σχεδιασμός θα είναι ανθρωποκεντρικός και προσανατολισμένος στην εξοικονόμηση ενέργειας (απουσία τσιμέντου και βιομηχανικών υλικών, μέθοδοι φυσικής δόμησης cob[26], βιοκλιματική αρχιτεκτονική, ενεργειακή αυτονομία με χρήση ΑΠΕ, ολοκληρωμένο σύστημα καλλιέργειας, ανακύκλωση κ.λπ.). Οι κάτοικοι του χωριού θα ζουν σε ένα περιβάλλον εθελοντικής απλότητας, περιορίζοντας στο ελάχιστο τις ενεργοβόρες συνήθειές τους (συνεργασία για κατασκευή κοινόχρηστων κτιρίων και υποδομών, έσοδα από τον οικοτουρισμό και αγροτουρισμό, παραγωγή και εμπορία αγροτικών προϊόντων και επανεπένδυση για κάλυψη λειτουργικών αναγκών του χωριού κ.λπ.)»

Η συγκεκριμένη προσπάθεια για τη δημιουργία οικοκοινότητας στον Κίσσαβο, ξεκίνησε από τον οικονομολόγο, Κώστα Κοντομάνο και εντάχθηκε στο πλαίσιο του κινήματος των οικοκοινοτήτων, το οποίο αναπτύχθηκε κυρίως στη Β. Αμερική και τη Δ.Ευρώπη. Το εγχείρημα αυτό στηρίζεται στην εθελοντική προσφορά, στην ισοδίκαιη αναδιανομή αγαθών και υπηρεσιών, σε συλλογικές διαδικασίες και ομόφωνες αποφάσεις. Ο Δήμος Αγιάς πρόκειται να παραχωρήσει 160 στρέμματα για να κατασκευαστεί το χωριό, ενώ σε περίπτωση γραφειοκρατικών και άλλων διοικητικών προβλημάτων, οι κάτοικοι εκδήλωσαν την πρόθεση να αγοράσουν μια έκταση 40 στρεμμάτων και άμεσα να ξεκινήσουν το χτίσιμο.

[25] http://www.freeandreal.org /, http://telaithrion.freeandreal.org/
[26] www.cob.gr , http://cob.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=172&lang=el

Ανάβρα Μαγνησίας[27]

Η ορεινή Ανάβρα αριθμεί 500 κατοίκους, Το 1990, το χωριό βρισκόταν σε μια κατάσταση λίγο πριν την ερήμωση. Τότε αποφασίστηκε από ένα σύνολο ανθρώπων να ασχοληθούν με τα προβλήματα και την καθημερινότητα της Ανάβρας και να βοηθήσουν στο ξαναζωντάνεμά της Υπάρχει έντονο ενδιαφέρον επισκεπτών από την Ελλάδα και την Ευρώπη για να γνωρίσουν το χωριό - "πρότυπο" που αντιστέκεται στην κρίση και να μάθουν για αυτό το φαινόμενο τοπικής ανάπτυξης.

Μέχρι και το 2012, η περιοχή έμεινε ανέγγιχτη από την κρίση με μηδενική ανεργία και ανύπαρκτη εγκληματικότητα. Οι κάτοικοι - κτηνοτρόφοι και καλλιεργητές - απολάμβαναν υψηλότατο επίπεδο ζωής κερδίζοντας από 30.000 ως 100.000 Ευρώ, ενώ ο ηλικιακός μέσος όρος είναι κάτω από 40 ετών. Ωστόσο με την εφαρμογή του νόμου «Καλλικράτη» η Ανάβρα ενσωματώθηκε στον Δ. Αλμυρού, με αρνητικές επιπτώσεις στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη συνολική λειτουργία της.

2. Τοπικά ανταλλακτικά συστήματα / Εναλλακτικά νομίσματα/ Τράπεζες χρόνου

Οργανωμένα δίκτυα ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών υπάρχουν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Τα τοπικά δίκτυα ανταλλαγών βασίζονται με διάφορες παραλλαγές στη λειτουργία των LETS (Local Exchange Trading Systems), δηλαδή τοπικά συστήματα εμπορικών ανταλλαγών που πραγματοποιούνται χωρίς χρήματα, με τη χρήση ενός εικονικού νομίσματος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο μέσα στο ίδιο τοπικό δίκτυο (Διονέλλης 2011). Στην Ελλάδα πρωτοπόρος στην προσπάθεια δημιουργίας ενός τέτοιου δικτύου ήταν ο Βόλος με το Δίκτυο Ανταλλαγών και Αλληλεγγύης της Μαγνησίας[28]. Μέσω του κινήματος του Ανοικτού και Ελεύθερου λογισμικού (Open Source), δημιουργήθηκε η διαδικτυακή πλατφόρμα και οι ανταλλαγές πραγματοποιούνται με TEM (Τοπική Εναλλακτική Μονάδα).

Αντίστοιχης λογικής είναι και οι τράπεζες χρόνου. Πρόκειται για δίκτυα ανταλλαγής υπηρεσιών και γνώσεων με μονάδα συναλλαγής: το χρόνο (πχ. μία ώρα μαθήματος κιθάρας μπορεί να ανταλλαχθεί με μία ώρα καθαρίσματος ενός σπιτιού κ.λπ.).

Σε παρεμφερές, αν και λίγο πιο «επιχειρηματικό», πλαίσιο βρίσκεται και το tradeNOW: Μία διαδικτυακή αγορά ανταλλαγών για ιδιώτες και επιχειρήσεις. Τα μέλη μπορούν να ανταλλάξουν προϊόντα, υπηρεσίες και ακίνητα ίσης αξίας αλλά και διαφορετικής με τη χρήση ενός εναλλακτικού νομίσματος (Trade Point) για τη κάλυψη της υπολειπόμενης αξίας.

3. Πρωτοβουλίες στον τομέα του πολιτισμού και της τέχνης

Οι πρωτοβουλίες αυτές επεκτείνονται και στο χώρο του πολιτισμού και της τέχνης με τη δημιουργία αυτοδιαχειριζόμενων καλλιτεχνικών οργανισμών που σκοπό έχουν να προάγουν τη ντόπια μουσική και κουλτούρα, ανταλλάσσοντας την με αγαθά και άλλες υπηρεσίες. Η καλλιτεχνική ομάδα Ορίζοντας γεγονότων ίδρυσε την Τράπεζα Τέχνης Art Bank (2011) όπου ως μονάδα συναλλαγής χρησιμοποιούν τα «καλλιτεχνικά νομίσματα». Πρόκειται για έργα τέχνης ανεξάρτητων δημιουργών, τα οποία έγιναν με σκοπό - εκτός του γνωστού, δηλαδή της αυτονομίας του έργου τέχνης - να χρησιμοποιούνται σε συνθήκες ανταλλακτικού εμπορίου. Το όλο εγχείρημα λειτουργεί ως ένα διαδραστικό έργο τέχνης σε εξέλιξη. Έχει σκοπό την αντικατάσταση της υποθετικής αξίας του χρήματος με την πραγματική αξία που εμπεριέχει ένα καλλιτεχνικό προϊόν. Άλλες παρεμφερείς πρωτοβουλίες στον πολιτιστικό

[27] http://www.anavra-zo.gr/el/

[28] Στην Ελλάδα λειτουργούν συνολικά 26 παρόμοια ανταλλακτικά δίκτυα όπως το Φασούλι στην Αθήνα, η Εναλλακτική Μονάδα Ροδόπης, το Καραέτι στην Ιεράπετρα, η Τράπεζα Χρόνου, το δίκτυο Mother Earth στην Πιερία, το Μπουτσούνι στην Κέρκυρα, ο Οβολός στην Πάτρα , Λόγω Τιμής , το σ.α.ν.ο. στη Σύρο, Ανταλλακτική Οικονομία και άλλα.

χώρο είναι: η περίπτωση του πολιτιστικού κάμπινγκ[29] στην Κρήτη, στο ορεινό χωριό Αστρίτσι, Ηρακλείου, η πολιτιστική πλατφόρμα Another world is here με το Caravan project, με πολιτιστική και εκπαιδευτική δράση, οι Πλατφόρμες σύγχρονης τέχνης και οπτικής κουλτούρας, το Ecoart με σκοπό τη διάδοση και διεύρυνση της περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της τέχνης, το Cheap art ένας ανοιχτός χώρος εικαστικού πειραματισμού και έρευνας.

4. Πρωτοβουλίες στον τομέα της εκπαίδευσης – Αλληλέγγυα Παιδεία

Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Λ.Ο.) δημιουργήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 2013 από την ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο.[30] Απευθύνεται σε κάθε πολίτη και συλλογικότητα και προωθεί την εκπαίδευση, επιμόρφωση και πληροφόρηση πάνω στις αρχές και αξίες της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της άμεσης δημοκρατίας και του συνεργατισμού.

Το #tutorpool είναι ένα Δίκτυο Εθελοντισμού και Αλληλεγγύης για την Παιδεία που δημιουργήθηκε από πολίτες, μέσω διαδικτύου. Άνθρωποι που ανήκουν στην ευρύτερη επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα, παρέχουν δωρεάν μαθήματα σε αυτούς που τα έχουν πραγματικά ανάγκη. Δεν υποκαθιστά τη δημόσια και δωρεάν παιδεία, ούτε αναπληρώσει τις ελλείψεις της απλά στηρίζει τους μαθητές που έρχονται αντιμέτωποι με τις ελλείψεις αυτές. Όλοι μαζί διδάσκονται την αλληλεγγύη στην πράξη.

Το Trade School Athens (TSA) είναι ένα ανεξάρτητο, αυτο-οργανωμένο σχολείο που βασίζεται στη ανταλλαγή και όχι στο χρήμα. Είναι ανοικτό σε όλους, ο καθένας μπορεί να συμμετέχει είτε ως διδασκόμενος είτε ως δάσκαλος. Σκοπός του είναι να υποστηρίξει την ανοιχτή πρόσβαση στη γνώση και να ενισχύσει τη διάθεση για συμμετοχή, προσφορά και συνεργασία.

Πρωτοβουλία των φοιτητικών συλλόγων ΕΜΠ να πραγματοποιούν φροντιστηριακά μαθήματα για μαθητές Λυκείου και Γυμνασίου με στόχο να βοηθήσουν όσους δεν αντέχουν οικονομικά πρόσθετη διδακτική υποστήριξη[31]

5. Πρωτοβουλίες στον τομέα της Υγείας

Ιδιαίτερα σημαντική βοήθεια παρέχουν το Κοινωνικά φαρμακεία και τα Ιατρεία κοινωνικής αλληλεγγύης τα οποία λειτουργούν σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Αρχικά ξεκίνησαν ως πρωτοβουλία ομάδων εθελοντών ιατρών, φαρμακοποιών, νοσηλευτών αλλά και πολιτών για τη στήριξη ανασφάλιστων μεταναστών, έχουν πλέον μετατραπεί σε ιατρεία για μετανάστες και ανασφάλιστους έλληνες που πληθαίνουν λόγω της κρίσης (Ρυλμόν 2012). Σε πολλές περιπτώσεις υπήρξε και η στήριξη από τις δημοτικές αρχές και από τους κατά τόπους ιατρικούς συλλόγους.

Το Πανεπιστήμιο Ορέων, ξεκίνησε ως μια πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στο κέντρο της προσοχής του έχει θέσει, αρχικά, τις ορεινές περιοχές της Κρήτης. Ένας από τους 4 τομείς δράσης του αφορά στην υγεία και η αντίστοιχη ομάδα εργασίας έχει ως σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών υγείας που παρέχονται στις περιοχές αυτές πχ παροχή ιατρικών εξετάσεων, ομιλίες και ενημερώσεις σχετικά με θέματα υγείας, πρόληψης κ.λπ.

[29] http://politistikocamping.gr/ : η ομάδα διοργάνωσης πιστεύει ότι «ο πολιτισμός πρέπει να παρέχεται δωρεάν και να παράγεται δίχως την επιδίωξη του κέρδους», δεν αποδέχεται χρήματα από προγράμματα της Ε.Ε. και χορηγούς θέλοντας να διατηρήσει την ανεξαρτησία της, ενώ σε καμία εκδήλωση δεν υπάρχει εισιτήριο.

[30] Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, www.proskalo.net

[31] http://dwreanmathimata.wordpress.com/ , Περισσότερες πρωτοβουλίες Αλληλέγγυας Παιδείας

6. Ανταλλαγή, διατήρηση και προστασία παραδοσιακών σπόρων/ποικιλιών. Τράπεζες και ανταλλακτήρια σπόρων. Αστικοί λαχανόκηποι

Έχουν αναπτυχθεί στην Ελλάδα πρωτοβουλίες σχετικές με τη διατήρηση και ανταλλαγή παραδοσιακών σπόρων και με τη δημιουργία συλλογικών λαχανόκηπων με στόχο τη στήριξη της ελληνικής παραδοσιακής διατροφής και των εγχώριων προϊόντων. Πρωτοπόροι σε αυτήν την προσπάθεια είναι το Πανελλαδικό Δίκτυο Ανταλλαγής Αγαθών και Υπηρεσιών χωρίς χρήματα, Πελίτι αλλά και Το Δίκτυο για τη Βιοποικιλότητα και την Οικολογία στη Γεωργία ΑΙΓΙΛΟΠΑΣ. Οι τράπεζες διαφύλαξης εγχώριου φυτογενετικού υλικού[32] και η καλλιέργεια των ντόπιων ποικιλιών με βιολογικές μεθόδους καλλιέργειας, συμβάλλει στη διάσωση και διαφύλαξη των απειλούμενων παραδοσιακών ποικιλιών, οι οποίες αποτελούν μέρος όχι μόνο της αγροτικής και διατροφικής αλλά και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Ιδιαίτερα εν όψει της επικείμενης νομοθεσίας της Ε.Ε.[33] για τους σπόρους, στην οποία προβλέπεται η καταγραφή όλων των ποικιλιών φυτών που έχουν εγκριθεί για αγροτική καλλιέργεια, άρα και για διατροφή, σε έναν επίσημο διεθνή κατάλογο αποκλείοντας έτσι όλες τις υπόλοιπες ποικιλίες, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία και σταθερότητα σε ορισμένα (άνευ σημασίας για την υγεία ή το έδαφος) γνωρίσματα, όπως π.χ. σχήμα καρπού. Παράλληλα, αντίστοιχες πρέπει να είναι και προσπάθειες διαφύλαξης και εκτροφής των αυτόχθονων αγροτικών ζώων.

Άλλες πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή είναι και η δημιουργία συλλογικών αστικών λαχανόκηπων[34] όπως π.χ. ο συλλογικός λαχανόκηπος Κεντρ. Μακεδονίας, ο δημοτικός βιολογικός λαχανόκηπος[35] Αλεξανδρούπολης κ.λπ.

Στο ίδιο πλαίσιο διοργανώνονται και γιορτές, συναντήσεις ανταλλαγής παραδοσιακών σπόρων και Ντόπιων Ποικιλιών πχ στο Δύστο Ευβοίας, Μεσοχώρι Παρανεστίου Δράμας, με έντονο ενδιαφέρον και συμμετοχή νέων που δείχνουν να επιστρέφουν στην επαρχία και να ασχολούνται με τη ντόπια παραγωγή. Εξάλλου όπως είπε στην ομιλία του στην TEDxAcademy στην Καλιφόρνια ο Ρον Φίνλεϊ[36] «Το να καλλιεργείς την τροφή σου είναι σαν να τυπώνεις το δικό σου χρήμα....ιδιαίτερα αν αυτό το κάνεις μέσα στην πόλη...αποτελεί μια θεραπευτική δράση αντίστασης».

7. Αγροτικοί Συνεταιρισμοί

Για πολλούς επιστήμονες και αναλυτές η γεωργία αποτελεί μια λύση στο αναπτυξιακό πρόβλημα της χώρας. Οι περισσότερες από τις, έως τώρα, αναλύσεις και μελέτες αναφέρονται στις δυνατότητες και τη δυναμική του αγροτικού τομέα, ως εν δυνάμει πυλώνα στήριξης της ανάπτυξης της χώρας, εν μέσω κρίσης, αλλά δεν εξειδικεύουν σε συγκεκριμένες προτάσεις, μέτρα, στοχευμένες δράσεις. Τα προβλήματα του αγροτικού τομέα είναι γνωστά και έχουν καταγραφεί και αναλυθεί από πολλούς επιστήμονες, οι οποίοι καταλήγουν στο ότι μέχρι σήμερα δεν υπήρξε ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική με συγκεκριμένο σχέδιο δράσης για το μέλλον του αγροδιατροφικού και αγροπεριβαλλοντικού τομέα στη χώρα.

Το ζητούμενο σήμερα είναι να βρεθεί ο καταλληλότερος τρόπος αναστροφής των δεδομένων και μετατροπής του ελλειμματικού αγροτικού τομέα σε τομέα αυτάρκειας και παραγωγικότητας. Έτσι, συμπαρασύρονται συνεργιστικά και όλοι οι άλλοι συνδεδεμένοι με αυτόν τομείς, όπως η μεταποίηση, η εξαγωγές, το τοπικό εμπόριο, ο εναλλακτικός τουρισμός,

[32] όπως το Πελίτι , η Ελληνική Τράπεζα Γενετικού Υλικού , η τράπεζα σπόρων του Μεσογειακού Αγρονομικού Ινστιτούτο Χανίων (MAIX)

[33] 15 κοινοτικές οδηγίες ενσωματώνονται σε έναν κανονισμό.

[34] http://cityfarmer.gr/informatio/ online πλατφόρμα ενημέρωσης για αστικές καλλιέργειες στην Ελλάδα.

[35] http://www.youtube.com/watch?v=tdpqlUFYeLY

[36] «αντάρτης κηπουρός» που τα τελευταία 7 χρόνια φυτεύει ασταμάτητα σε όλο το νοτιοκεντρικό Λος Άντζελες. Έχει φτιάξει τους LAGreens, μια ομάδα που μάχεται για το υγιεινό φαγητό οπλισμένη με κασμάδες, τσουγκράνες και τσάπες, κατόρθωσε να αναπλάσει αρκετά εγκαταλελειμμένα σημεία της πόλης. (Μπούτος 2013).

οι τοπικές επιχειρήσεις εστίασης και φιλοξενίας, τα παραδοσιακά επαγγέλματα κλπ., δημιουργώντας ένα «σύστημα αγροσυνεργειών» (Θεοδωράκης 2012). Από εκεί και πέρα, για να υπάρξει πραγματική αγροτική ανάπτυξη, αυτή θα πρέπει να βασιστεί σε πολλούς παράγοντες, συνεργασίες και συνέργιες με κύριο πυρήνα τον δραστήριο, δημιουργικό, συνειδητοποιημένο και ενημερωμένο άνθρωπο. Η στήριξη της πραγματικής οικονομίας μέσω του αγροτικού τομέα, μεταξύ άλλων, μπορεί να πραγματωθεί και μέσα από την ανάπτυξη τοπικών επιχειρήσεων μικρής κλίμακας στην περιφέρεια (πχ τοπικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί) με την ενεργό και ουσιαστική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού και την τεχνική βοήθεια από ιδιώτες ως προς τα θέματα ιχνιλασιμότητας, τυποποίησης, πιστοποίησης, διαφήμισης, προβολής και προώθησης των προϊόντων.
Ενδεικτικά, παρατίθενται παρακάτω επιτυχημένα παραδείγματα συνεταιρισμών:

- **Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Κροκοπαραγωγών Κοζάνης:** 1000 περίπου μέλη, 5000 άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια του κρόκου, 4.500 στρέμματα καλλιεργούμενων εκτάσεων, συλλογή, συσκευασία, διακίνηση, εξαγωγή συσκευασμένου επώνυμου προϊόντος σε καταστήματα στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ, στον Καναδά, στη Μ. Ανατολή, στη Ρωσία, στην Ιαπωνία.
- **Αγροτικός Συνεταιρισμός Τυχερού Εβρου:** 23 παραγωγοί–μέλη καλλιεργούν το λευκό σπαράγγι σε 1.000 στρέμματα. Πρόκειται για 100% εξαγωγικό προϊόν, καθώς οι 1.000–1.200 τόνοι ετησίως που παράγονται στο Τυχερό, κατευθύνονται σε αλυσίδες λιανικής πώλησης της Γερμανίας και της Γαλλίας, όπου υπάρχει μεγάλη ζήτηση
- **Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου :** Εκπροσωπεί είκοσι πρωτοβάθμιους φορείς και 5.000 μαστιχοπαραγωγούς που παράγουν περί τους 120–150 τόνους μαστίχας Το 1997 αναγνωρίστηκαν από την Ε.Ε. ως προϊόντα ΠΟΠ η Μαστίχα Χίου, το Μαστιχέλαιο και η τσίκλα ΕΛΜΑ. Πρόκειται για κατεξοχήν εξαγωγικό προϊόν, καθώς μόλις το 35% της ετήσιας παραγωγής απορροφάται από την εγχώρια αγορά. Σήμερα οι εξαγωγές κατευθύνονται τόσο προς Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Αίγυπτο, Λίβανο και Συρία, όσο και προς την Ευρώπη, τις ΗΠΑ για την παραγωγή φαρμακευτικών προϊόντων και την Αυστραλία, ενώ πλέον αναδύονται και νέες αγορές στην Κορέα αλλά και σε Ιαπωνία και Κίνα.
- **Αγροτικός Συνεταιρισμός Αρωματικών Φυτών Βοΐου Κοζάνης:** Ο συνεταιρισμός σήμερα απαριθμεί 15 μέλη και βρίσκεται 35 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κοζάνης, στην επαρχία Βοΐου, σε ένα χωράφι 100 στρεμμάτων με τριανταφυλλιές. Μέχρι και την περασμένη δεκαετία οι βασικές πηγές προμήθειάς του ροδέλαιου παρέμεναν η Βουλγαρία και η Τουρκία, με τη χώρα μας να σημειώνει σχεδόν μηδενική εγχώρια παραγωγή. Με την ίδρυση όμως του Συνεταιρισμού, το 2009, ξεκινά η εντός συνόρων παρασκευή ροδόνερου και ροδέλαιου με τη χρήση βιομηχανικού αποστακτήρα.(Μπούτος 2013). Προϊόντα του συνεταιρισμού από τα ρόδα, μέχρι στιγμής, είναι το ροδέλαιο, το ροδόνερο και το γλυκό του κουταλιού.
- **Πρότυπος Συνεταιρισμός Παραγωγών - Αγελαδοτρόφων «ΘΕΣγάλα»**: Ο συνεταιρισμός ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 2011. Λειτουργεί με απόλυτη διαφάνεια, δημοσιεύει ισολογισμό, έχει κάνει ήδη δυο φορές εκλογές, έχει εξωτερικούς λογιστές - ελεγκτές κι ετοιμάζει ιδιωτικό πρωτόκολλο πιστοποίησης που θα περιγράφει τη λειτουργία του συνεταιρισμού. Το διοικητικό συμβούλιο δεν έχει μισθό, οι μισθοί των υπαλλήλων είναι ικανοποιητικοί ενώ όλα τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα κι ίσες υποχρεώσεις. (Ταχιάου 2013)

8. Κίνημα «από το χωράφι στο ράφι»
Καταστήματα ντόπιων προϊόντων Χωρίς μεσάζοντες.
Κοινωνικοί καταναλωτικοί συνεταιρισμοί /Συνεταιριστικά σουπερμάρκετ

Το εγχείρημα ξεκίνησε από μια ομάδα εθελοντών της Κατερίνης, η οποία θέλησε να καταργήσει τους μεσάζοντες και τους χονδρεμπόρους αγροτικών προϊόντων και να ωφεληθούν οι καταναλωτές και οι πατατοπαραγωγοί. και εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα σε όλη την Ελλάδα με πολλές κατηγορίες προϊόντων. Σταδιακά γίνεται η προεργασία για διαμόρφωση νέων μοντέλων δικτύωσης, εμπορίας και διακίνησης πιστοποιημένων, αγροτικών προϊόντων από το χωράφι ως τον καταναλωτή. Γίνονται προτάσεις για τη δημιουργία συλλογικών επιχειρηματικών σχημάτων που θα δώσουν την δυναμική στους αγρότες προκειμένου οι ίδιοι να πωλούν τα προϊόντα τους σε καλύτερες τιμές προς όφελος των ιδίων και των καταναλωτών. Τέτοιες προσπάθειες έχουν προχωρήσει και ήδη υλοποιούνται και μένει να δούμε πώς αυτό θα γίνει ευρύτερα γνωστό στους καταναλωτές που είναι ο πιο δυνατός κρίκος της αλυσίδας. Ωστόσο νομικά κωλύματα, τα οποία για ευνόητους λόγους δύναται να προκύψουν από την πλευρά της πολιτείας, μπορούν να αποτελέσουν εμπόδιο σε τέτοιες πρωτοβουλίες.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω δραστηριότητες :

- **Συνεταιριστικά σουπερμάρκετ «Επιλογή»[37]:** Προώθηση 400 ελληνικών προϊόντων στα ράφια. Στην εταιρεία το 65% κατέχουν 45 αγροτικοί συνεταιρισμοί απ' όλη τη χώρα και το 35% μικρομεσαίοι επιχειρηματίες (πρώην ιδιοκτήτες παντοπωλείων, ελληνικών σουπερμάρκετ κ.λπ.). Στην Αττική υπάρχουν σε: Αργυρούπολη, Κορυδαλλό, Κολωνό, Ίλιον, Καματερό.
- **Κοινωνικός Καταναλωτικός Συνεταιρισμός (ΚΚΣ) «ΒΙΟΣ-COOP»[38]:** δημιουργήθηκε από την Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο) και αφορά στην προώθηση προϊόντων που παράγονται από αγροτικούς συνεταιρισμούς και μικρές παραγωγικές μονάδες.
- **Foodosophy :** Χώρος που λειτουργεί σαν ένα Mall για τους μικρούς παραγωγούς και βιοτέχνες απ' όλη την Ελλάδα που δεν έχουν δυνατότητα παρουσίας στην αγορά, διαθέτουν οι ίδιοι τα προϊόντα τους σε χαμηλότερες τιμές. Παράλληλα πραγματοποιούνται εκδηλώσεις και ενημερωτικές ενέργειες,
- **Εκθετήριο–πρατήριο-ηλεκτρονική λαϊκή αγορά ebloko.gr**: Εκθέτονται και πωλούνται προϊόντα ελλήνων παραγωγών-σε τιμές παραγωγών- και ο καταναλωτής μπορεί να τα προμηθευτεί είτε από το κατάστημα είτε να τα παραγγείλει ηλεκτρονικά και να τα παραλάβει στο σπίτι του.
- **«ΥΝΙ ΠΙΡΟΥΝΙ»:** κίνημα αλληλέγγυας συναλλαγής μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή. Σκοπό έχει να προβάλει επωνύμως Ελληνικά τυποποιημένα και πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα, προστατεύοντας καταναλωτές και παραγωγούς από την αλόγιστη εκμετάλλευση ενδιάμεσων. Δημιουργήθηκε από Ομάδα Βιοκαλλιεργητών του Νομού Χανίων.

9. Farmers markets («Αγορά των Αγροτών» ή «Αγορά Παραγωγού»)

Πρόκειται για μια ανοιχτή αγορά παραγωγών χωρίς μεσάζοντες που είχε ως αποτέλεσμα την άμεση και σταθερή μείωση των τιμών των προϊόντων. Η πιλοτική προσπάθεια ξεκίνησε στην Πρέβεζα το 2012 και ακολούθησαν η Δράμα, η Ηλεία, τα Χανιά και η Κοζάνη αρχικά ως πρωτοβουλία αγροτών και συνεταιρισμών και αργότερα υπήρξε και υποστήριξη από το Υπουργείο Ανάπτυξης (Παπαϊωάννου 2013). Το μοντέλο αυτό λειτουργεί ήδη στο εξωτερικό (ΗΠΑ, Γαλλία (ΑΜΑΡ[39]), Ολλανδία, Κίνα, Γερμανία, Αυστρία) υποστηριζόμενο και από την

[37] Λινάρδου Γ., «Τα συνεταιριστικά σουπερμάρκετ επιστρέφουν ξανά στις γειτονιές», 2011

[38] Αποστολίδης Γ., «ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ VS ΑΚΡΙΒΕΙΑ.Τα σούπερ μάρκετ του λαού», 2012

[39] ΑΜΑΡ ή αλλιώς Ενώσεις για τη Διατήρηση της Αγροτικής Γεωργίας: δίκτυα πολιτών που βασίζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και υπευθυνότητα στηρίζοντας τους παραγωγούς της περιοχής τους χωρίς τη μεσολάβηση μεσαζόντων. Σήμερα λειτουργούν περίπου 1.500 Ενώσεις Απευθείας Διάθεσης Τροφής, μέσω των οποίων χιλιάδες παραγωγοί διαθέτουν τα βιολογικά τους προϊόντα στις γειτονιές με σχεδόν μηδενικό κόστος

τοπική αυτοδιοίκηση με κεντρικές ιδέες τη σύνδεση των μελών της κοινότητας με τους παραγωγούς αλλά και μεταξύ τους, τη στήριξη του εισοδήματος των παραγωγών, τη δημιουργία περιοχών διατροφικής αυτάρκειας την εντοπιότητα και την ταυτότητα των προϊόντων (Μπούτος 2013). Αντίστοιχης λογικής είναι το «Χωριό Παραγωγών» του Δήμου Βύρωνα αλλά και το Farmers Republic, το οποίο λειτουργεί ως σύγχρονη στεγασμένη λαϊκή αγορά αλλά και ως e-shop (www.farmersrepublic.gr) για ηλεκτρονικές παραγγελίες και παραλαβή στο σπίτι, με έμφαση στην πιστοποίηση και τον εξονυχιστικό έλεγχο της ποιότητας των προϊόντων.

10. Τράπεζα τροφίμων

Η ελληνική «Τράπεζα Τροφίμων–Ίδρυμα για την καταπολέμηση της πείνας» λειτουργεί ως κοινωφελές μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, που έχει αποκλειστικό σκοπό την καταπολέμηση της πείνας και τον περιορισμό της σπατάλης. Λειτουργεί με τη βοήθεια μόνιμων εθελοντών και διανέμει δωρεάν τρόφιμα σε δήμους που έχουν συσσίτια, σε ιδρύματα που περιθάλπουν άτομα ηλικιωμένα, με ειδικές ανάγκες, ορφανά παιδιά κα. Η ιδέα στηρίζεται σε πρωτοβουλία που ξεκίνησε στις ΗΠΑ και επεκτάθηκε στην Ευρώπη, με πρώτη χώρα την Γαλλία Σήμερα, η Τράπεζα Τροφίμων της Αθήνας είναι μέλος της Ομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Τραπεζών Τροφίμων[40]. Αντίστοιχης λογικής πρωτοβουλία είναι και η Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία «ΜΠΟΡΟΥΜΕ» που καταπολεμά τη σπατάλη του περισσευούμενου φαγητού και δρα υπέρ της αξιοποίησής του για κοινωφελή σκοπό σε όλη την Ελλάδα. Στόχος της είναι η ανάπτυξη ενός νέου κοινωνικού κινήματος που θα φέρει στην επιφάνεια την κοινωνική ευαισθησία των πολιτών και των επιχειρήσεων, μέσω της δημιουργίας ενός καινοτόμου μοντέλου αξιοποίησης τροφίμων.

11. Δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο

Στην Ελλάδα οι δραστηριότητες γύρω από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο είναι πολύ περιορισμένες σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης[41]. Υπάρχουν ωστόσο αξιόλογες πρωτοβουλίες όπως:

- Fair Trade Hellas: Λειτουργεί στην Αθήνα, μη κερδοσκοπικό κατάστημα, με προϊόντα από ολόκληρο τον κόσμο
- Συν-Άλλοις: Μη-κερδοσκοπικός Συνεταιρισμός για την Αλληλέγγυα Οικονομία
- Terra Verde: Ομάδα για το Εναλλακτικό και Αλληλέγγυο εμπόριο στα Χανιά. Συνεργασία με δίκτυα αντιστοίχων συλλογικοτήτων, στην Ελλάδα και στην Ευρώπη αλλά και με τοπικό Συνεταιρισμό Γυναικών
- Εμείς και ο Κόσμος : Συνεργασία με παραγωγούς& συνεταιρισμούς της Ελλάδας & του εξωτερικού. Πραγματοποιεί εκπαιδευτικές και καλλιτεχνικές δράσεις για παιδιά και ενήλικες

Περισσότερες πληροφορίες για αντίστοιχες πρωτοβουλίες στην Ελλάδα στο: http://www.enallaktikos.gr/kg15el_ithiko-isodikaio-allileggyo-emporio_t47.html

συναλλαγής, καλύπτοντας ήδη εκατοντάδες χιλιάδες καταναλωτές (Παπασταύρου 2011) http://reviews.in.gr/diafora/socialeconomy/article/?aid=1231126076

[40] European Federation of Food Banks: FEBA στην οποία ανήκουν 256 Τράπεζες Τροφίμων από 21 ευρωπαϊκές χώρες, http://www.traptrof.gr

[41] Ιδιαίτερα η Αγγλία έχει να επιδείξει τις πιο δυναμικές βάσεις αλληλέγγυου εμπορίου απ΄ όλες τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, με εκτεταμένο δίκτυο τοπικών αντιπροσώπων προϊόντων δίκαιου εμπορίου. Περισσότερες πληροφορίες: http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-E-2005.pdf , http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-E-2007.pdf

12. Βιομηχανική Μεταλλευτική (BIOME)

Οι εργαζόμενοι της BIOME, ακολουθώντας την εμπειρία της Αργεντινής με το επιτυχημένο παράδειγμα αυτοδιαχείρισης του εργοστασίου κεραμικών Zanon, πήραν στα χέρια τους τη λειτουργία του εργοστασίου. Σύμφωνα με το πλάνο τους, η παραγωγή θα προχωρά ανάλογα με τις δυνατότητες τους, με χαμηλού κόστους προϊόντα (πχ. βιολογικά καθαριστικά οικιακής χρήσης), άμεσα προωθούμενα αρχικά στο παλαιό πελατολόγιο και αργότερα με άνοιγμα στις βαλκανικές χώρες και τη Ρωσία και μεγάλο μέρος των χρημάτων που θα εξασφαλίζονται έτσι θα επανεπενδύονται. Οι βασικές αρχές λειτουργίας του πρωτοπόρου, για τα ελληνικά δεδομένα, πειράματος στηρίζονται στην ισοτιμία στη συμμετοχή και στη λήψη των αποφάσεων, στην άμεση δημοκρατία, στην απαγόρευση των διακρίσεων και των αποκλεισμών και στον θεμελιώδη κανόνα «Κανένας εργαζόμενος μη μέτοχος, κανένας μέτοχος μη εργαζόμενος». Βέβαια με βάση την εμπειρία από τα αντίστοιχα κινήματα στην Αργεντινή, δεν θα είναι λίγα και τα προβλήματα που θα κληθούν να λύσουν οι εργαζόμενοι. Ζητήματα που σχετίζονται: με δικαστικές διαμάχες με την προηγούμενη διοίκηση, με την οριστική άδεια λειτουργίας, με προηγούμενα χρέη, με έξοδα υλικοτεχνικής υποδομής, με εισαγωγές πρώτων υλών, με εξαγωγές των παραγόμενων προϊόντων, με τον «πόλεμο» των διεθνών αγορών αλλά και με τον κίνδυνο να προσιδιάσουν σε «τυπική» επιχείρηση της ελεύθερης αγοράς κ.α. (Αβραμίδης, Γαλανόπουλος 2013, Αυγερόπουλος 2011).

Πολλά είναι ακόμη τα εφαρμοσμένα παραδείγματα που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια της κρίσης σε τοπικό επίπεδο γειτονιάς όπως: τα Κοινωνικά παντοπωλεία, οι Συνεταιριστικοί πολυχώροι, τα χαριστικά παζάρια, οι Λαϊκές συνελεύσεις γειτονιών και οι πρωτοβουλίες κατοίκων. Ιδιαίτερα οι τελευταίες έρχονται να επιλύσουν και συγκεκριμένα προβλήματα που αφορούν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, πολλές φορές αναλαμβάνοντας ρόλους και πρωτοβουλίες που θα έπρεπε να προέρχονται/παρέχονται από ένα κοινωνικό κράτος πρόνοιας.

Οι προσπάθειες που γίνονται στον χώρο είναι πολλές, αξιόλογες και πολλαπλασιάζονται πολύ γρήγορα τα τελευταία δύο χρόνια. Ενδεικτική είναι και η τάση καταγραφής τους, με διάφορες μορφές διαφορετικούς στόχους και από διαφορετικές πλευρές [(από ενεργούς πολίτες, ερευνητές, ΜΜΕ, ΜΚΟ (πχ Human Grid[42]), δικτυακούς τόπους, πολιτικούς χώρους κ.λπ.]. Ενώ έχουν διοργανωθεί και Εναλλακτικά Φεστιβάλ Αλληλέγγυας & Συνεργατικής Οικονομίας με αρκετή συμμετοχή και επιτυχία (http://www.festival4sce.org/)

5. Κριτική αποτίμηση της επενέργειας των εναλλακτικών συλλογικών εγχειρημάτων αλληλέγγυας οικονομίας

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα τελευταία δύο χρόνια οι προσπάθειες εναλλακτικών, συλλογικών εγχειρημάτων είναι πολλές. Κάποιες από αυτές είναι επιτυχημένες και εξελίσσονται, κάποιες άλλες είναι σε μια φθίνουσα πορεία και κάποιες μπορεί και να μην υφίστανται πλέον, τη στιγμή που γράφονται αυτές οι λέξεις. Αυτό είναι αναμενόμενο και φυσικό επακόλουθο μιας τόσο δυναμικής, αλλά και υψηλού ρίσκου διαδικασίας.

Κάνοντας μια γενικότερη κριτική και μια πρώτη αποτίμηση της επενέργειας των εγχειρημάτων αυτών, μπορούν να διατυπωθούν τα εξής:

Κριτική ματιά στις αδυναμίες του τρίτου τομέα της οικονομίας

- υιοθετεί αμεσο-συμμετοχικό δημοκρατικό πλαίσιο ταυτόχρονα όμως υπόκειται στους καταναγκασμούς και τη νομοτέλεια του ισχύοντος οικονομικού συστήματος
- χρησιμοποιείται πολλές φορές ως «υποκατάστατο» του κοινωνικού κράτους
- απαιτεί σημαντική εισροή εθελοντικής εργασίας και κεφαλαίων κίνησης

[42] Π.χ Human Grid (Ανθρώπινο Δίχτυ): μια εθελοντική πρωτοβουλία της Μη Κερδοσκοπικής Οργάνωσης TEDxAthens

- η σταθερότητά του απειλείται από το διογκούμενο κύμα ξενοφοβίας, ρατσισμού, εθνικισμού, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ανεργία και τις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις
- σε αρκετές περιπτώσεις οι συνεταιριστικού τύπου επιχειρήσεις τείνουν να λειτουργούν με τους κανόνες του καπιταλισμού απεμπολώντας τις αρχές και τις αξίες των συνεταιριστικών και δημοκρατικών κανόνων.
- δεν συνιστά μια εναλλακτική πολιτική λύση στον καπιταλισμό, αλλά μια μορφή αντίστασης και μια απόπειρα νέας ρύθμισής του επικρατούντος συστήματος

Εγγενή πλεονεκτήματα του τρίτου τομέα της οικονομίας

- δυναμική, συνεχώς ανανεούμενη διαδικασία, νέες πρωτόβουλες, συνεργατικές δραστηριότητες ανακύπτουν κάθε μέρα
- μεριμνά για τις ανάγκες και τις ελπίδες ανθρώπων που έχουν μείνει στο περιθώριο και δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν ούτε από τον εμπορικό ούτε από τον δημόσιο τομέα
- παρέχει τη δυνατότητα άμεσης αντιμετώπιση, τοπικών προβλημάτων με δημοκρατικό τρόπο
- αξιοποιεί την «αχρησιμοποίητη ανθρώπινη εργασία»
- έχει στο κέντρο του τις ανθρώπινες σχέσεις, τα αισθήματα οικειότητας και συντροφικότητας, τους δεσμούς αλληλεγγύης και φροντίδας
- σπάει κατεστημένα και στερεότυπα και διαμορφώνει μια νέα νοοτροπία με πυρήνα σκέψης τον άνθρωπο και τις συλλογικότητές του
- διαμορφώνει τρόπο σκέψης και λειτουργίας και χαρίζει την εμπειρία της έμπρακτης και δημιουργικής ένταξης στο σύνολο.

Καλώς ή κακώς βρισκόμαστε σε μια εποχή που η ευημερία, η ευτυχία και η «ανάπτυξη» των κοινωνιών ποσοτικοποιούνται, καταγράφονται και αποτυπώνονται με δείκτες, μελέτες, εκθέσεις κ.λπ. (World Happiness Reports[43], Behavioral economics). Ακόμη κι αν τα ευρήματα των εκθέσεων αυτών βασίζονται σε στατιστικά μεγέθη και η ύπαρξη τους εξυπηρετεί συνήθως πολιτικούς χειρισμούς, προκύπτει ότι η ευτυχία και η αξιοβίωτη ζωή είναι τελικά το ζητούμενο από όλους τους ανθρώπους και η αναζήτηση και προσέγγιση εναλλακτικών και πιο αλληλέγγυων τρόπων ζωής έχει αυτά ως τελικό στόχο σε προσωπικό και κοινοτικό επίπεδο.

Το ερώτημα ποια θα μπορούσε να είναι η εναλλακτική λύση στην πολυδιάστατη κρίση σίγουρα δεν μπορεί να απαντηθεί άμεσα, πόσο μάλλον στο πλαίσιο μιας εργασίας. Μόνο μια προσέγγιση προς την κατεύθυνση αυτή μπορεί να επιχειρηθεί και σίγουρα χρειάζεται περαιτέρω εμβάθυνση, μελέτη και προβολή στο χρόνο.

Το σίγουρο είναι ότι στο κέντρο της όποιας λύσης πρέπει να είναι οι *άνθρωποι*:

- Που έχουν πάθος γι' αυτό που κάνουν, πιστεύουν στο μυαλό τους, στις δυνάμεις, στις γνώσεις και ικανότητές τους,
- Που έχουν ήθος, συνέπεια λόγων και πράξεων και κοινή λογική
- Που μπορούν να δουλεύουν ομαδικά και διεπιστημονικά, με υπομονή, επιμονή και αγάπη γι αυτό που προσπαθούν να πετύχουν και επιδιώκουν να αξιοποιούν και επιτυχημένα παραδείγματα άλλων,
- Που μπορούν όχι απλά να αναγνωρίζουν το πρόβλημα, αλλά να εντρυφούν σε αυτό και να το κατανοούν σε βάθος, ώστε να βρίσκουν την καταλληλότερη λύση και να επιφέρουν το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα
- Που μπορούν να διαχειριστούν τα θέματα «εξουσίας» που πάντα προκύπτουν στις συλλογικές προσπάθειες. Γιατί όπως έχει πει ο Μάνος Χατζιδάκις *«Η εξουσία είτε*

[43] Helliwell, John F., Richard Layard, and Jeffrey Sachs, eds. 2013. World Happiness Report 2013.

κομμουνιστική, είτε δημοκρατική, είτε ρωσοσιαλιστική, είτε θεοκρατική είναι βάρβαρη, άθλια και απάνθρωπη».

- Που είναι αισιόδοξοι και αντιλαμβάνονται ότι ακόμη κι αν το εγχείρημα δεν πετύχει σε όλο του το εύρος, αυτό δεν αποτελεί αποτυχία ούτε σημάδι απογοήτευσης, αντίθετα θα αποτελέσει έναυσμα για καινούργιο ξεκίνημα ή συνέχιση από εκεί που το άφησαν, με πίστη στις δυνατότητές τους και έχοντας πια την εμπειρία από τα λάθη του παρελθόντος
- Που αντιλαμβάνονται την παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμό. Γιατί η εξέλιξη των κοινωνιών μέσα στο χρόνο φαίνεται μέσα από την παράδοση και τον πολιτισμό, στοιχεία του οποίου κάθε φορά εμπλουτίζονται έτσι ώστε να ενσωματώνονται μέσα στην πραγματικότητα της εποχής και να παραδίδονται πλουσιότερα και αυθεντικότερα στις επόμενες γενιές. Γιατί τι νόημα θα είχε η όποια αλλαγή αν οι άνθρωποι παραμείνουν πνευματικά στο επίπεδο των εποχών που έφεραν την κατάσταση ως εδώ;

Το σίγουρο είναι ότι οι άνθρωποι που επιλέγουν αυτόν τον, όχι και τόσο εύκολο, εναλλακτικό δρόμο βρίσκουν νέο νόημα και σκοπό στη ζωή τους και δεν θα επιστρέψουν στα πρότερα πρότυπα ζωής. Γιατί χρειάζεται χρόνος για να περάσεις από τη σκέψη, την ευαισθητοποίηση, στη συνειδητοποίηση, την πράξη και το βίωμα μιας κατάστασης/πραγματικότητας (ή καλύτερα όπως λεει ο Κ. Καστοριάδης «*Η πραγματικότητα ακολουθεί τη σκέψη με σημαντική καθυστέρηση*») από τη στιγμή όμως που θα το καταφέρεις δεν επιστρέφεις στην παλιά πραγματικότητα, στις «φαντασιακές σημασίες[44]» του παρελθόντος.

Υπάρχει πράγματι κάτι ουτοπικό στην πραγματοποίηση των σχεδιασμών στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών αλληλέγγυας οικονομίας και φυσικά μόνο μέσα από αλλεπάλληλες δοκιμές, λάθη, πισωγυρίσματα και κατάλληλο και αποτελεσματικό συντονισμό μπορούν να γίνουν πραγματικότητα οι στόχοι που τίθενται. Χρειάζεται ένα νέο ολιστικό μοντέλο που να αμφισβητεί τις υπάρχουσες ανταγωνιστικές δομές και να οργανώνεται μέσα από εναλλακτικά, συνεργατικά και αλληλέγγυα δίκτυα συλλογικοτήτων και από-τα-κάτω τοπικών πρωτοβουλιών πολιτών. Χρειάζεται μια κρίσιμη μάζα πολιτών συνειδητοποιημένων, ενημερωμένων, αποφασισμένων, με κοινές αρχές και αξίες, με γνώσεις, ικανότητες και δυναμισμό που θα αποτελέσουν τη «μαγιά» για το απαραίτητο ενδιάμεσο στάδιο προς την κατεύθυνση μιας πραγματικά αξιοβίωτης πορείας ανάπτυξης. Πορεία ανάπτυξης στην οποία η ποιότητα και το νόημα ης ζωής δεν θα έχουν αλλοτριωθεί, «*που γεννιέται μέσα από τη συνείδηση των ανθρώπων που ξέρουν που πάνε και ξέρουν τι θέλουν*». Πορεία ανάπτυξης όπου η κοινωνία θα αντιδρά... δεν θα «*δείχνει να έχει πάθει εγκεφαλικό*»[45], δεν θα «*βρίσκεται σε βαθύτερη ληθαργική κατάσταση*».[46]

[44] κοινωνική φαντασιακή σημασία: η ιδέα ότι η απεριόριστη αύξηση της παραγωγής και των παραγωγικών δυνάμεων είναι πράγματι ο στόχος της ανθρώπινης ζωής (Καστοριάδης, 1995, σελ 21)
[45] Χρόνης Μίσσιος
[46] Φώτης Τερζάκης

Βιβλιογραφία

Αβραμίδης Χ. και Γαλανόπουλος Α. «BIOME: ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΜΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΠΗΧΗΣΗ» Περιοδικό "Unfollow",δημοσίευση: 6 Απριλίου 2013

Αγγελόπουλος Γ.,«ΧΟΥΑΝ ΜΑΝΟΥΕΛ ΣΑΝΤΣΕΣ ΓΚΟΡΝΤΙΓΙΟ. Χωρίς παπά και χωροφύλακα». Άρθρο στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, δημοσίευση: 20/04/2010 (http://www.tanea.gr/gnomes/?aid=4570732)

Αποστολίδης Γ. «ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ VS ΑΚΡΙΒΕΙΑ.Τα σούπερ μάρκετ του λαού», δημοσίευση: 13/3/2012 (http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63638183)

Αυγερόπουλος Γ., ΕΞΑΝΤΑΣ «Το πείραμα της Αργεντινής. Ανταλλακτικά Παζάρια και Εργοστάσια Χωρίς Αφεντικά», 2011 (http://www.exandasdocumentaries.com/series/argentina/exandas-no-bosses.php)

Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, Turku School of Economics, Finland**,** **"**Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe**",** Final Report**,** Vienna, June 2007 (http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3408)

Benello G. Η πρόκληση του Μοντραγκόν, 2001 (http://www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/mondragon.pdf)

Burnett V., MARINALEDA JOURNAL «A Job and No Mortgage for All in a Spanish Town» Published: May 25, 2009, The New York Times (http://www.nytimes.com/2009/05/26/world/europe/26spain.html?pagewanted=all&_r=0)

Δελαστίκ Γ, «Αφηνιασμένη ελεύθερη αγορά ή υπεύθυνος καπιταλισμός», Άρθρο στην έκδοση του ΕΘΝΟΥΣ Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Μάρτιος 2008

Διονέλλης Μ, «Συναλλαγές χωρίς χρήμα σε 26 περιοχές. Συνάντηση των κοινωνικών δικτύων στην Ιεράπετρα», δημοσίευση: 22.12.2011 (http://www.edromos.gr)

Dutch Association of Worldshops (DAWS), «Fair Trade 2007: new facts and figures from an ongoing success story.A report on Fair Trade in 33 consumer countries»,Netherlands August 2008 (http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-E-2007.pdf)

Fair Trade Advocacy Office, **«**Fair Trade in Europe 2005. Facts and figures on fair trade in 25 European countries», Brussels December 2005 (http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-E-2005.pdf)

Falicov Y., «Οικοδομώντας μια Αλληλέγγυα Οικονομία στη Μεσοαμερική» (ανακτήθηκε στις 23/7/2012: http://www.vrahokipos.gr/history/75-zapatistas/99-ppp.html?start=19)

Ζέρβας Κ., «Ηθική Κατανάλωση. Αγοράζοντας αλλάζουμε τον κόσμο», Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012

Ζωή: Οικοκοινότητα στον Κίσσαβο (http://cob.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=172&lang=el)

Ηλιόσποροι, «Ένας άλλος κόσμος», Ντοκιμαντέρ, 2013 (http://www.youtube.com/watch?v=fX8cEfV8l4U)

Helliwell, John F., Richard Layard, and Jeffrey Sachs, eds. 2013. World Happiness Report 2013. New York: UN Sustainable Development Solutions Network.

Θεοδωράκης, Α., «Σε ποιους τομείς θα στηριχθούμε;» Εφημερίδα Ρήξη, Αρ.φύλλου 87, 1/9/2012, (http://ardin-rixi.gr/archives/7367)

Irrgang B., "A study of the efficiency and potential of the eco-village as an alternative urban model", Μεταπτυχιακή εργασία, Φεβρουάριος 2005

Καστοριάδης Κ., «χώροι του ανθρώπου», Εκδόσεις Υψιλον / Βιβλία, Αθήνα 1995

Κεφαλληνού Ν., «Το χωριό του μέλλοντός μας», άρθρο στο περιοδικό ΥΠΟΒΡΥΧΙΟ, τεύχος 60, Ιούλιος-Αύγουστος 2011. (http://www.ypovrixio.gr/article.php?issues_no=60&contents_id=1005)

Κολέμπας Γ., Μπίλλας Γ., «Ο ανθρωπολογικός τύπος της αποανάπτυξης-τοπικοποίησης», Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα , 2013

Κουταλιανού Ζ**.,** «Το πρώτο οικολογικό χωριό κτίζεται σε πλαγιά του Κίσσαβου», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 28.08.2010 (http://www.kathimerini.gr/403147/article/epikairothta/ellada/to-prwto-oikologiko-xwrio-ktizetai-se-plagia-toy-kissavoy)

Λινάρδου Γ.,«Τα συνεταιριστικά σουπερμάρκετ επιστρέφουν ξανά στις γειτονιές», Κυριακάτική Ελευθεροτυπία, 18.9.2011 (http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=310633)

Μαλλιάρης Μ., "Οι άνθρωποι που ζουν «Αληθινά Ελεύθεροι»", Άρθρο στο «Ποντίκι», τελευταία επίσκεψη:20 Ιουνίου 2013 (http://topontiki.gr/article/54195/Oi-anthropoi-pou-zoun-Alithina-Eleutheroi)

Μίσσιος Χ.,«Η κοινωνία δείχνει να έχει πάθει εγκεφαλικό!», Συνέντευξη στην Κρυσταλία Πατούλη (αναδημοσίευση από: http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/xronis-missios-h-koinonia-deixnei-na-exei-pathei-egkefaliko)

Mondragón and Education, 22/9/2008 (http://freeschools.wordpress.com/2008/09/22/mondragon-and-education/)

Μπιρλιράκης Β., 2007. «Το κάλεσμα του Μοντραγκόν». Άρθρο στο περιοδικό ΑΡΔΗΝ, τ.63, Φεβρουάριος- Μάρτιος 2007 (http://www.ardin.gr/?q=node/1042)

Μπούτος Δ., «Απ' το χωράφι στο ράφι», δημοσίευση: 26 Ιουνίου 2013 (http://www.bostanistas.gr/?i=bostanistas.el.themata&id=1194)

Μπούτος Δ., «Κοζάνη: η κοιλάδα με τους ροδώνες», δημοσίευση :9 Απριλίου 2013(http://www.bostanistas.gr/?i=bostanistas.el.paragoume&id=944)

Μπούτος Δ., «Περιβόλια στην Μπενάκη, στη Σκουφά βοσκοτόποι», δημοσίευση:15 Ιουλίου 2013 (http://www.bostanistas.gr/?i=bostanistas.el.themata&id=1300)

Νικολόπουλος Τ, Συνέντευξη στην Τζούλη Ν.Καλημέρη για το αφιέρωμα «Η οικονομία της αλληλεγγύης» στον δικτυακό τόπο in.gr, 9/9/2011.(http://reviews.in.gr/diafora/socialeconomy/article/?aid=1231127639)

Νικολόπουλος Τ., Καπογιάννης Δ., «Εισαγωγή στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία. Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας», Οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα, 2012

Οικονομία της Αλληλεγγύης- Αφιέρωμα , δημοσίευση: 9/9/2011 (http://reviews.in.gr/diafora/socialeconomy/article/?aid=1231127625)

Παπαδόπουλος Π, «Η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα και το πρόσφατο σχετικό νομοσχέδιο», ΕΝΘΕΜΑΤΑ, 26 Μαρτίου 2011.(http://enthemata.wordpress.com/2011/03/26/papadopoulos-2/)

Παπαϊωάννου Φ., «Τι είναι τα farmers markets; - Ένα νέο στοίχημα που υπόσχεται πολλά», δημοσίευση: 25 Ιανουαρίου 2013 (http://oikopress.gr/index.php/2012-09-24-13-17-36/588-farmers-markets)

Παπαναστασούλης Β., Συνέντευξη του δημάρχου της Μαριναλέντα Χουάν Μανουέλ Σάντσες Γκορντίγιο στην Ελευθεροτυπία, δημοσίευση: 9/9/2010 (http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=200999)

Παπασταύρου Ξ. «ΑΜΑΡ: το καλάθι με τα οπωροκηπευτικά φθάνει χωρίς μεσάζοντες από το χωράφι στο τραπέζι», δημοσίευση: 01/09/2011 (http://reviews.in.gr/diafora/socialeconomy/article/?aid=1231126076)

Περιοδική έκδοση του Δήμου Ζακυνθίων: δήμος +ΠΟΛΙΤΕΙΑ. «*Το πείραμα του Wörgl – Μια ιστορία σαν παραμύθι*», δημοσίευση: 7 Οκτωβρίου 2011. (http://dimoskaipoliteia.blogspot.com/2011/10/worgl.html)

Πρωταίου Π., Συνέντευξη του Νταβινιόν Ετιέν, για την έκδοση του ΕΘΝΟΥΣ Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Μάρτιος 2008

Rifkin J, «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της. Η δύση του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού και το χάραμα της μετά-την-αγορά εποχής», «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»- Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1996

Ρόκος Δ., «Μπορούν να υπάρξουν βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές στον αστερισμό της «βιώσιμης» ανάπτυξης; Η θεωρία και η πράξη της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης», στο Αναπτυξιακό Συμπόσιο με θέμα «Βιώσιμα μοντέλα ολοκληρωμένης ανάπτυξης ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Ηπείρου και της Πίνδου», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών Ίδρυμα Fridrich Ebert, Ιωάννινα 15 Ιουνίου 2013.

Ρόκος Δ., «Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη», 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ολιστικής Αρχιτεκτονικής & Οικολογικής Δόμησης, Σέρρες, 11-13 Δεκεμβρίου 2009. (http://drokos.webnode.gr/)

Ρόκος Δ.,«*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη*». Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, σελ. 79-140,Εναλλακτικές Εκδόσεις Αθήνα, 2004

Ρυλμόν Λινάρδος Π. «[Αφιέρωμα στην Κοινωνική Οικονομία] Κινήματα αλληλεγγύης: το παράδειγμα των κοινωνικών ιατρείων», δημοσίευση:14 Ιουνίου 2012 (http://rednotebook.gr/details.php?id=5988)

Sanchez M., «Nueva Libertad: Ένα παράδειγμα Αλληλέγγυας Οικονομίας σε επίπεδο χωριού (ανακτήθηκε στις 23/7/2012: http://www.vrahokipos.gr/history/75-zapatistas/99-ppp.html?start=20)

Στέφου Ε. και Οικονόμου Μ., «Μορφές οικονομικής αλληλεγγύης: Μια σύγχρονη κοινωνική οικονομία», Η εποχή online, δημοσίευση: Δευτέρα, 25 Απριλίου 2011

Ταχιάου Χ., «Foodosophy, Mall για παραγωγούς», δημοσίευση: 27/3/2013 (http://www.bostanistas.gr/?i=bostanistas.el.themata&id=896)

Ταχιάου Χ., «Θες γάλα ;» δημοσίευση: 11 Ιουλίου 2013 (http://www.bostanistas.gr/?i=bostanistas.el.themata&id=1291)

Τερζάκης Φ., «Κρίση»,Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό ΠΑΝΟΠΤΙΚόΝ 14, Οκτώβριος 2010 (http://fotisterzakis.gr/Keimena/18_krish.htm)

Victor E. Udo and Peter Mark Jansson "Bringing the gaps for global sustainable development: A quantitative analysis. Journal of Environmental Management, 90 (2009) 3700–3707, available online 5 June 2009.

Χατζηαργυροπούλου Ε., 2011. «*Τρουέκε: Το μεγάλο Ανταλλακτικό Παζάρι της Αργεντινής*». Αφιέρωμα του in.gr στην Οικονομία της αλληλεγγύης, 9 Σεπτεμβρίου 2011.

Solidarity and Cooperative Economy and grassroots initiatives An alternative solution to the multidimensional crisis

A. Geronteli, Environmentalist, MSc "Environment and Development", N.T.U.A.
Metsovion Interdisciplinary Research Center (M.I.R.C.) of the National Technical University of Athens (N.T.U.A.)

Abstract
This paper is an attempt to create a retrospective of the definition, the actions and initiatives of solidarity economy and seeks the evolutionary course based on time, place and multiply configured socioeconomic conditions. Additionally it is an exploration of the needs that led people to form and support such networks, the difficulties and obstacles they have to face and the up to now results and future perspectives, during the worldwide multidimensional and constantly deteriorating crisis. There is a reference to several alternative economy paradigms including Trueque – Argentinas' exchange markets outside regular economy-, Mesoamericas' regional economy initiatives, the alternative community of Peliti, Magnisias' Exchange and Solidarity network and their Local Exchange Trading Systems, Ecovillages' Network. Greek solidarity networks and their impact on Greek society are particularly emphasized in this paper. Finally, an effort is made for a critical evaluation of the effect of solidarity economy grassroots initiatives, as a necessary step towards a Worthliving course of development.